

Miért van még mindig zsidókérdés Magyarországon?

Vajda Mihály (filozófus) előadása. Moderátor: Erdélyi Ágnes

1990. május 8

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27011>

Hangfájl: 093_094_095.mp3

Átirat

[00:00:01](#)

Erdélyi Ágnes: Jó napot kívánok mindenkinek valamennyiünk nevében nagyon sok szeretettel és tisztelettel üdvözlöm a kollégiumban Vajda Mihályt, aki tegnap érkezett Amerikából, holnapután Debrecenbe megy, mint tanszékvezető tanár. Ebből a két napjából szakított időt arra, hogy eljöjjön hál istennek Szegedre.

[00:00:23](#)

Azért kértük fel a tanár urat, hogy tartson előadást a zsidó kérdésről, mert úgy gondoltuk, hogy ismét beszélnünk kell erről. Az utóbbi időben egyre több olyan jelenséggel és megnyilatkozással találkozunk a mindennapi életben, a tömegkommunikációban, tanulmányokban, melyek hol szakszerűen, hol durván, hol hangsúlyozottan vagy túl hangsúlyozottan, néha talán túl érzékenyen is foglalkoznak ezzel a problematikával. Tehát mi azt várjuk ettől az estétől, hogy újra gondoljunk e tárgykörben, sok mindent és tisztázzunk ismét dolgokat, fogalmakat és nagy érdeklődéssel várjuk az előadást.

[00:01:21](#)

Bocsánatot kérek, elnézést tanár úr, egyetlen bejelentés [...] holnap Vajda Mihály fél kettőkor az [...] előadást a mai filozófiai gondolkodásról a bölcsészkar új épületének alagsorában a hungarológiai intézetben(?).

[00:01:47](#)

Vajda Mihály: Nos hát elég nehéz helyzetben vagyok, különben a hadd mondjam már nagyon kedves bevezető szavakhoz, hogy én szeretek Szegedre jönni és annak ellenére, hogy most, nem csábítottak el, hát végeredményben már nagyon nagyon régen hívtak engem. És és hát itt az, hogy idejőjtek ez nem merült föl, de ennek ellenére számomra az, hogy Szegedre jöhetek és Szegeden tarthatok egy előadást, az mindig egy öröm. Tehát nem, semmiképp sem fogom feláldozatként úgy, ahogy Erdélyi Ágnes elmondta, hogy Amerika és Debrecen között szakítottam időt Szeged számára, hanem úgy van, hogy nagyon örülök, hogy jöhettem Szegedre és mindig nagyon jól érzem magam és szeretek Szegeden előadást tartani. Mindig van jó beszélgetés, és aztán ezt tartom a mai este lényegének is, hogy próbáljunk meg erről a kérdésről beszélgetni. Nem szeretném, ugyanis itt elmondani az előadás keretében mindazokat a közhelyeket, amelyeket erről a dologról el lehet mondani. Szinte kötelező is minden alkalommal és végtelenül egyszerűsítjük a dolgot mindig, amikor hozzá fogunk tárgyalni róla, másrészt így hát egyetemi körökben, akadémiai körökben, ahogy ezt nyugaton mondják, értelmiségi körökben, úgy azért körülbelül egyértelműnek tűnik majdnem mindig, hogy igen itt

egy előítéletről, egy előítélet rendszerről van szó valamiről, ami hát, hogy mondjam, évszázadok óta létezik Európában.

[00:03:30](#)

És a kérdés mindjárt úgy indul, hogy hát igen, de mit lehet ez ellen tenni? És talán évtizedek óta vagy, már így merül föl a kérdés.

[00:03:41](#)

És hát akkor sok mindent végig gondolunk. Sok mindennel megpróbálunk hát szembenézni.

[00:03:49](#)

És azt hiszem, hogy valahol mindig egy hibát követünk el, mikor Debrecenben rendeztünk egy ankétot a zsidó kérdésről valamikor március elején azért rendeztük, mert az *Úton* című akkor egy rövid ideig napilapban most megint hetilap lett. Nyitottak egy nyílt tér rovatot és azzal a szándékkal, hogy ebben nyílt tér rovatban. Márpedig minden olvasói levelet leközlött.

[00:04:17](#)

Minden kényes kérdésről és leközltek egy antiszemita levelet.

[00:04:23](#)

Amelyik hát, hogy így mondjam, így a klasszikusan buta antiszemita levél volt. Lehet azt hiszem okosan és antiszemitának lenni. Ezt is vegyük itt most rögtön az elején hozzá. A klasszikusan a buta antiszemita levél volt. Nem tudom olvasta e bárki önök közül, szóval valami olyan egész primitív módon próbálta azt magyarázni a világnak, hogy mindenről, ami rossz arról a zsidók tehetnek, ha ehetetlen a sajt, ha a gyerekek túl nehéz iskolatáskát hordának hátukon, az utóbbi ez szó szerint így le volt írva. Az a zsidók összeesküvése a magyar nép ellen, hogy a gyerekeiket már 6 éves korában tönkre tegye a gyerekeiket és talán azt nem írta oda, de bele volt értendő, hogy természetesen a zsidó szülők megoldják, hogy az ő gyerekekük ne kelljen, azt a nehéz táskát ne kelljen a hátukon.... Hát, na most, most szegény *Úton* lehozza ezt a végtelenül buta cikket.

[00:05:23](#)

Egy butaságot persze elkövet.

[00:05:26](#)

Nem pécézi ki belőle egy lábjegyzetben ezeket a számárságokat nem kellett volna semmit. Nem kellett volna arról írni, hogy te jó isten milyen szörnyűség ez az antiszemitizmus és a zsidó ellenes előítélet teljesen felesleges lett volna. Nem kellett volna ott holokausztot és más egyéb történelmi viszonylatokat emlegetni. Egyszerűen csak annyit, hogy tessék nézni, hát így néz ez ki, na ezt elfelejtették megtenni azon az alapon, hogy ők ezekhez a nyílt tér rovatbeli közleményekhez nem fűznek kommentárt.

[00:05:57](#)

Ekkor elindult egy olyan hadjárat, hogy hát ezzel végeredményben maga az *Úton* és az antiszemitizmus hát malmára hajtja a vizet. Valamit kell tenni ellene indult egy ügyészégi eljárás, és ott az ankéton én azt mondtam, hogy ha valami rosszat lehet tenni zsidó ügyben, akkor ezzel az ügyészégi eljárással lehet valami rosszat tenni, hiszen ebben az országban ma mindenkit lehet szidni. Hát miért ne lehessen éppen a zsidókat is?

[00:06:30](#)

Na ennek az ankétnek végül is egy nagyon jó hangulata volt, de egy valami tulajdonképpen hiányzott belőle. Egy valaki, aki föláll és azt mondja, hogy nézzék. Én antiszemita vagyok és megpróbálom itt egy végig gondolhatom formában, egy intelligens közönség számára elfogadható formában előadni azt, hogy miért vagyok az.

[00:07:06](#)

Hiszen létezik ilyen fajta érvelés.

[00:07:11](#)

Nos én azt hiszem, hogy ha meg akarjuk érteni a problémát és ha az előítéletekre, mert hát egy pillanatig sem tagadom, hogy magam is abszolút és egyértelműen előítéletes rendszernek tekintem az antiszemitizmust, ha erre az előítéletekre nem sztereotípiákkal akarunk válaszolni, amelyek legyünk őszinték soha nem fognak segíteni.

[00:07:42](#)

Akkor tulajdonképpen azzal a kérdéssel kell kezdenünk, hogy tulajdonképpen, valóban más-e a zsidó, mint a nem zsidó, a keresztény itt Magyarországon a magyar?

[00:08:04](#)

Tudniillik ez a másság ezzel kell, hogy kezdődjön a problémának a feltárása és az elemzése. Azt hiszem másként nem jutunk semmire.

[00:08:18](#)

Ott kell kezdenünk, hogy föltezzük azt a kérdést, hogy miben más a zsidó? És ebben a pillanatban már látjuk, hogy tulajdonképpen azért hiszem, hogy a kérdés jó, mert abban a pillanatban látjuk, hogy a kérdésre nem lehet csak történelmileg lehet felelni, nem lehet másképp felelni, mint történelmileg.

[00:08:35](#)

Hiszen, ha az európai középkorról beszélünk, akkor minden végtelenül egyszerű. Hát miben más a zsidó? Más a vallása, más alapvető szokásrendszer, más az életmódja másutt él. Most, hogy ezt a keresztény társadalom kiközösíti és egy helyre egy gettóban zárja az igaz, de tulajdonképpen nem is feltétlenül egy gettóba zárásáról van ott még szó, hiszen egy közösség,

amely teljesen más formákban éli a maga mindennapjait, a maga hétköznapijait, az szükségképpen másutt is él.

[00:09:11](#)

Ha arra gondolunk, hogy olyan világokban, ahol bizonyos értelemben egy nemzeten belül az eredeti nemzeti hovatartozás megőrződött, Amerikára gondolok. Ott is gettóban élnek az emberek önként élnek gettóban van egy olasz gettó és van egy lengyel gettó. Van egy fekete gettó és van egy spanyol gettó. Az emberek ugye egymás között akarnak maradni, azokkal akarnak élni, akikkel hasonlónak érzik magukat, azonosak a szokásai azonosak a mindennapi magatartásuk, az nem csak az attitűdjeit azonosak a viszonyait környező világhoz, de hát a gettó eredetileg nem valahova belekényszerítése egy csoportnak, hanem egy önként vállalt elkülönülése egy csoportnak. Ha így nézzük, hogy a középkori zsidóságot nézzük, akkor természetesen a kérdésre végtelenül egyszerű válaszolni, hogy miben más?

[00:10:18](#)

Másfajta életet él másképp éli az életet. A kérdés attól kezdve lesz érdekes, amikor tulajdonképpen a zsidóság, lényegében véve szekularizálódik, világivá válik. Nem azt értem ezen kérem szépen, hogy feladja a vallását.

[00:10:39](#)

Azt értem ezen, hogy többé az életformája az életmódja, az attitűdjei, a viszonya a világhoz nem a vallás által determinált, nem a vallás által meghatározottak.

[00:10:53](#)

Hogy egy példát mondjak. Egy 20. század eleji magyar zsidó polgár, ha már nem ortodox, ha már a neológ valláshoz tart[...], a neológ szárnyához tartozik a hitközségnek, az életformája pontosan ugyanolyan, mint egy nem zsidó polgári.

[00:11:17](#)

Azért a polgárt választom ki, hiszen a zsidóság jelentős része a polgári réteghez tartozik és a zsidóság teszi ki a magyar polgárságnak egy nagyon nagy hányadát.

[00:11:30](#)

Akkor már nem különbözik tőle lényegileg. És akkor kell föltenni a kérdést tulajdonképpen, hogy miben más a zsidó. És akkor kell elkezdenünk elindulni azon az úton, hogy megnézzük, hogy tulajdonképpen miről is van szó.

[00:11:50](#)

Miért nem szereti a környezet a zsidóságot?

Miért vannak a zsidósággal szemben előítéletei?

Igaz-e egyáltalában, hogy mindig és mindenütt jelen van ez az előítéletesség, ez sem bizonyos.

[00:12:11](#)

Én azt hiszem, hogy valahol így kell elindulni. És amikor elindulunk, akkor persze aztán megint jönnek a közhelyek.

[00:12:23](#)

És én egész őszintén mondom, nem szeretnék itt ma este elmondani még olyan közhelyeket sem, amelyek talán nem a legismertebbek. Bár azt hiszem, ebben a kérdésben egyáltalán érdeklődik az antiszemitizmus problémáját [...] az tudja ezeket a dolgokat.

[00:12:39](#)

Nem szeretném részletesen elemezni a magyar modernizáció, vagy nevezzük kapitalizálódásnak nekem mindegy. Nem szeretem az utóbbi időben használni a kapitalizálódás szót leegyszerűsíti azt a folyamatot, amelyről itt egyáltalában szó van, jobb szeretem a modernizáció szót.

[00:13:00](#)

Szóval nem akarok részletesen beszélni arról a magyar modernizációról, amelynek a bekövetkezése során kialakul Magyarországon is a modern antiszemitizmus. Mert ez is azok közé a bizonyos közhelyek közé tartozik.

[00:13:18](#)

Itt is megint arról van szó, hogy hát jó, hát tudjuk, hát a zsidóság, amelyeknek, amelynek nem voltak meg a rendi kötöttségei, amely eleve a társadalomnak bizonyos hát meghatározott szegmenseiben helyezkedett el alapjában véve, tulajdonképpen hosszú ideig csak kereskedelemmel foglalkozhatott.

[00:13:42](#)

Amelyik nincs itt ebben az értelemben az egész rendi struktúrába beágyazva. Az azonnal élni tud pontosan a beágyazatlanságának az eredményeképpen, élni tud azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a modernizációhoz, amelyet a modernizáció eredményeképpen beinduló új mozgások létrehoznak, gyorsabban be tud illeszkedni ebbe. Elfoglalja azokat a helyeket, amelyeket a magyarság nem tud és részben nem is akar elfoglalni.

[00:14:22](#)

Mert a magyar az vagy földesúr vagy paraszt, ha elvesztette a földjét, mint nemes, akkor dzsentrí. Akkor mehet állami állásba, válhat az államapparátusnak a részévé, de két kézi ipari munkát is kereskedést nem folytat, azzal szemben előítéletei vannak. Ezek a tipikus rendi struktúrából származó előítéletek. Ezt a zsidóság kihasználja, egyszerűen ezt a lehetőséget, beáramlik azokra a helyekre, amelyeket az új fejlődés teremt.

[00:15:04](#)

És alig néhány évtized és a társadalom azt veszi észre, hogy van egy gazdag zsidó polgársága és alig-alig van magyar polgársága. Amikor arról szoktunk beszélni, hogy torz a magyar polgári fejlődés, nincs igazán polgár, nincs erős magyar polgárság. Ez mind igaz, de abban a pillanatban, amikor tényleg beindul a polgári fejlődés, akkor létrejön egy magyar polgárság, csak ez a magyar polgárság részben német, részben zsidó, részben szerb, de nem magyar. Mindazok az elemek, akik eredetileg nincsenek belekötődve a magyar rendi hagyományba és a rendi szövetségbe. Na én azt hiszem, hogy erről nem akarok többet beszélni. Ezek bizonyos értelemben ebben az irodalomban közhelyek.

[00:15:52](#)

Érdekes megnézni azt a bizonyos a fejlődés tanulmányok sorozatban biztos jó néhányan ismerik megjelent zsidókérdés kötetet, amelyik annak idején hát akkor a botrányt okozott. Amelyikben, hogy mást ne említsek a *20. Század* című folyóirat 1917-es körkérdésére adott válaszban szinte olyan természetes, hogy ezt elmagyarázzák, hogy kérem már mindennek ez a gyökere. Jó a középkori zsidó ellenes vallási előítéletek is játszanak bizonyos szerepet, de nem ez a lényeges. Az a lényeges, hogy a zsidóság gyorsan helyet talál magában a modernizálódó Magyarországon, míg az úgynevezett magyar rétegek, azért mondom, hogy úgynevezett, mert az akkori zsidóság magát abszolút módon magyarnak tekintette. Az úgynevezett magyar rétegek azok nem tudnak beilleszkedni ebbe a modernizációs folyamatba és ezért bizonyos fajta hát, hogy úgy mondjam irigységgel, vegyes megvetéssel néznek a zsidóra. Nagyon bonyolult és összetett ez az érzés.

[00:17:05](#)

És most hadd beszéljek valamiről, ami nagyon fontos. Előítélet rendszerekről beszélünk és beszélünk most egy konkrét előítélet rendszerről, az antiszemitizmusról. De tudomásul kell vennünk, hogy egyfajta hát faji vagy nemzeti kisebbséggel szembeni előítélet nem biztos, hogy azonos a másik faji és nemzeti kisebbséggel szembeni előítélettel. Ma Magyarországon meg vagyok arról győződve a cigánykérdés egy lényegesebb kérdés, mint a zsidó kérdés, mint faji kisebbségi kérdés.

[00:17:46](#)

De tulajdonképpen nem is szabad azonos napon beszélni róla, mert két egészen különböző előítélet rendszerről van szó. Az egyik [aki a] egy kisebbséghez való viszony, amelytől a társadalom többsége idegenkedik mert fél tőle és irigyl, mert azt hiszi róla, amit az a bizonyos nem voltam itthon nem olvastam, csak az Eszterháznak a reakcióját rá az a bizonyos, hogy hívják a Népszabadságban jelent meg.

[00:18:24](#)

[...] nem tudom ki, írt ugye, hogy hát hatalomra törnek és minden lehető helyzetet kihasználnak.

[00:18:41](#)

Maga a megfogalmazás árulkodik arról, hogy félelem van a zsidóság, az ember nem tudja még, hogy ki az a, akit zsidónak nevezünk ebben a mai magyar társadalomban.

[00:18:54](#)

Szóval ez lesz az egyik pont, amiről beszélgetni szeretnék magukkal tulajdonképpen, mert úgy csinálunk, mintha tudnánk, hogy kiről beszélünk, és ha 100 évvel ezelőtt vagyunk, akkor még pontosan tudjuk, hogy kiről beszélünk, de ma nem tudjuk egészen pontosan, hogy kiről beszélünk. Egy kicsit azt hiszem, hogy arról beszélünk, akiről azt hisszük, hogy hatalomra tör és minden helyzetet ki tud használni, minden helyzetben feltalálja magát. Egy kicsit úgy néz ki, hogy milyen a zsidó, ilyen. És ki a zsidó, az aki ilyen.

[00:19:26](#)

Létrejött egy hibás kör és majd elmondom, hogy ezzel kapcsolatban mit kell... az én félelmeim meg egy kicsit komikus érzéseim is egyben. Na, most ha megnézzük a cigányellenes előítéletet ezzel párhuzamosan, a cigánysággal szemben egyáltalán nem félelem és irigységről, hanem megvetésről van szó. Arról van szó, hogy ezek nem képesek a civilizált ember normáit betartani, ezek nem lennének képesek egy normális helyzetben a lehetőségeket kihasználni. Tulajdonképpen ezek képtelenek zsidóvá lenni.

[00:20:10](#)

Nos tehát nem szabad a kettőt összekeverni és azt hiszem, hogy a mai magyar társadalomban lényegesebb kérdés ebből a szempontból a cigánykérdés, egy olyan kisebbségnek a helyzete és a problémái, amelyik nem tud integrálódni. És, amelyet azért, mert nem tud a társadalom nem is engedi integrálódni, egész másfajta probléma.

[00:20:35](#)

Nos tehát itt vagyunk, adva van egy nagyon meghatározott fajta előítélet rendszer egy olyan csoporttal szemben, amelyiknek pontosan nem az a baja, hogy nem tud integrálódni, hanem az a baja, hogy minden helyzetben képes integrálódni, hogy minden helyzetben képes arra, hogy megtalálja a lehetőségeket, kihasználja a lehetőségeket, és bizonyos értelemben vezető pozícióra tegyen szert. Hogy ettől és ezekkel szemben a társadalomban van egy idegenkedés. Kérem szépen ezt önmagában el lehet fogadni, a probléma nem itt van.

[00:21:15](#)

A probléma nem az idegenkedésben van, szabad a másfélét idegenkedve kezelni kérem szépen. Ebben az értelemben Európa igen demokratikus társadalmában, vagy a demokratikus Amerikában is van antiszemitizmus. A probléma nem ez a probléma az, ha ebből a társadalom olyan következtetésekre jut, hogy azt a bizonyos csoportot hátrányos megkülönböztetésben is kell részesíteni. Tehát az a cikk, amelyik ebben a bizonyos egy héttel ezelőtti szombati Népszabadságban megjelent. Az egy másfajta cikk, mint az *Útonnak*, bocsánatot kérek, Debrecenben ez a leközlött olvasói levele. Lehet, hogy ez a leközlött olvasói levél nagyon primitív emberekben alkalmas arra, hogy ezt az előítélet rendszerét kialakítsa, vagy tovább építse.

[00:22:09](#)

De az a levél a legcsekélyebb mértékben sem hívott fel másra, mint arra, hogy ti zsidók már figyeljetelek oda, ti szörnyen bántok velük. [...] Ez az én meggyőződésem szerint így ebben a formában értelmetlen, nem csak nem igaz, értelmetlen és abszurd állítás. De ez önmagában semmiféle értelemben nem szólít fel arra, hogy a zsidóságot, mint társadalmi csoportot hátrányos megkülönböztetésekben részesítse a társadalom. A zsidóságot, mint csoportot korlátozza a maga lehetőségeiben a társadalom és így tovább. Ez a bizonyos szombati cikk, ha a rávaló reakciókat mondom, a cikket nem tudtam ma előkeríteni, de a rávaló reakciókat jól látom ez a rávaló reakciók az Eszterházy írása a Magyar Nemzetben harmadikán egyrészt, másrészt pedig a 168 órában két reakció. Nem tudom ezt olvasták-e jogi szempontból egyik a Sajóval készült interjú, a másik elfelejtettem azt a nevet is, hogy kivel készült interjú. Nos, azok, ha jól veszem ki a reakciókból, akkor ez a szabad [...] azt mondotta, hogy egy numerus clausust kell bevezetni.

[00:23:32](#)

Hogy itt az ideje, hogy a zsidóságot visszaszorítsuk a társadalomban az őt megillető helyre. Ne tegyük lehetővé a számára, hogy arány számánál nagyobb arányban, az összes alomban elfoglalt arányszámánál nagyobb arányban lehessen vezető kulturális vagy egyéb pozíciókban. Ez kérem szépen már arra szólít föl, hogy egy meghatározott előítéletrendszer alapján jogilag korlátozzuk egy kisebbségi csoport lehetőségeit. Ez probléma és ez a probléma.

[00:24:15](#)

Úgy fogalmaztam egyszer, hogy antiszemitizmus valószínűleg van ebben az országban. Hát, valamilyen értelemben biztos van, de ha ez egy teljesen jelentéktelen, hogy úgy mondjam, kis csoport által osztott előítélet, amelynek semmiféleképpen nem is lehet pontosan azért, mert maguk a csoportok, amelyek antiszemiták is lényegtelenek, akkor erről egyáltalán nem is érdemes beszélni. De valószínű, hogy ennél lényegesebb szerepet játszik a társadalomban az antiszemitizmus, azaz egy idegenkedés a zsidósággal szemben, azaz a zsidónak, mint olyannak a nem szeretete.

[00:25:00](#)

De azt mondanám, hogy ez egy lényegtelen kérdés az Egyesült Államokban sem szeretik a zsidókat vagy nem szeretik a lengyeleket.

[00:25:14](#)

De jelentősége csak akkor van, ha ebből zsidókérdést csinálunk, azaz fölvetjük azt a problémát, amit ezen cikk írója, ez a bizonyos Domonkos is fölvetett, hogy vajon nem kéne-e jogilag visszaszorítani a zsidóságot a társadalmon belül.

[00:25:35](#)

Ez kérem szépen ugyanis egy csoport, egy kisebbségi csoport, személyiségi jogainak a korlátozása, ami nem egyeztethető össze egy demokratikus társadalommal. Tehát, ha azt mondjuk, hogy Magyarország, ha valóban demokratikus társadalommá válik, akkor biztos nem lesz benne antiszemitizmus, én ezt a kijelentést nagyon nagy szkepszissel kezelném és nem is

tartom lényegesnek, hogy beigazolódjék. Ezzel szemben azt mondom, hogy Magyarország csak akkor demokratikus ország, csak akkor válik demokratikus országgá, ha nem lesz benne zsidó kérdés, ha senkinek az eszébe nem jut az, hogy attól, mert ő nem szereti a zsidókat, ezért a zsidók jogait korlátozni kéne.

[00:26:19](#)

Tudni illik, ez a demokratikus beállítódás. Demokráciában sem kell, hogy minden csoport szeressen minden más csoportot, miért? Szabad csak a feketét szeretni és a szőkét nem. De ezen az alapon a szőkék jogait korlátozni akarni nem szabad. Nos, hát természetes ez az alapvető kérdés a zsidó kérdés, de a mai magyar társadalomban nem olyan egyszerű ezt a dolgot megoldani. Mert föltehetném azt a kérdést, hogy tulajdonképpen ki a zsidó?

[00:26:58](#)

És most próbáljunk el játszani azzal a lehetőséggel, hogy hány fajta módon lehetne meghatározni, hogy ki a zsidó. Azt hiszem ez az egyik legfontosabb kérdés. Nem azért mert nem azt szeretném, ha meg akarnánk határozni a ki, hogy ki a zsidó. Hanem azért, hogy megértsük, hogy egyáltalán miről van szó.

[00:27:25](#)

Nos az egyik az, hogy zsidó az, akinek zsidó a vallása. És kinek zsidó a vallása? Hát, ez csak bemondás alapján történhet, semmi más alapon. És ha valaki, aki tegnap a zsidó hitközség, zsidó hitfelekezet tagja volt, ma kilép belőle, nem kell, hogy kikeresztelkedjen, miért kéne kikeresztelkedni? Állam és egyház el vannak egymástól. Akkor többé nem zsidó.

[00:28:05](#)

Hát, amikor antiszemitizmusról beszélünk, biztos, hogy nem a zsidónak ez a fogalma jut az eszünkbe. A középkorban kérem, erről volt többnyire szó, ha valaki kijött abból a gettóból levetette a kaftánt és a kalapot levágatta a pajeszát és a szakállát és azt mondta, hogy ő kikeresztelkedik, akkor attól kezdve ő keresztény volt. És a társadalom többnyire, ha nem látott gyanús jeleket, nem is akarta kétségbe vonni az illető keresztény voltát.

[00:28:41](#)

Ma nem így van, hát az antiszemita által zsidóként számontartott egyedeknek azt kell, hogy mondjam abszolút többsége nem hogy nem aktívan vallásos, hanem egyáltalában nem vallásos. Ha azokról van szó, akik olyan jól ki tudják használni a kulturális életben és a gazdasági életben a lehetőséget állítom, hogy ezek között szinte senki nem vallásos. A zsidó tehát nem vallás.

[00:29:18](#)

Jöhet a másik a nemzetiség. De hát az mi? Hát, itt élünk egy országban, egyre inkább az abszolút többségnek tulajdonképpen magyar az anyanyelve, annak is, aki svábnak, szlováknak, szerbnek satöbbi tartja magát. De kétségtelen, hogy hát valahol számon van tartva az ilyen nemzeti kisebbségi eredet az emberekben, a környezetben. Igen ám a zsidóval csak az a probléma, hogy most már jó néhány évtizede ebben az értelemben teljesen elmagyarosodott. A nyelve magyar,

a kultúrája magyar semmiféle sajátos zsidó hagyományt nem őriz. Alapjában véve nem tekinthető nemzetiségnek.

[00:30:35](#)

Illetve azt kell, hogy mondjam, hogy a század első fele, múlt század végén, a század első felében nagyjából eldőlt, hogy ki az, aki magát, mint zsidót a zsidó nemzethez tartozónak akarja definiálni. Az ugyanis cionistává vált.

[00:30:52](#)

A cionistává vált mindent megtehetett azért, hogy ő és a környezete, az ő közössége megállapíthassa a zsidó államot és végre újra létezhessen a zsidóság, mint nemzet, ez egy választás kérdése volt.

[00:31:13](#)

Ugyanúgy, ahogy választás kérdése az, hogy valaki itt ma Magyarországon, aki a szlovák családba születik, az azt választja, hogy ő megmarad-e szlovák nemzeti kisebbséghez tartozónak, bár Magyarországon akar élni vagy szlováknak tekinti magát. Ez is egy választás kérdése. Kérem szépen, ha valakinek egy szlovák neve van, de már a nagymamája volt az utolsó családban, aki még tudott szlovácul. Hát most senki nem fogja ebben az országban szlováknak tekinteni. Cseh, legfeljebb azt mondja, hogy szlovák szülőktől származik.

[00:31:54](#)

Miért marad zsidónak a zsidó akkor is? Megint jön a következő kérdés. Ha már nem csak a vallását vesztette el, azt a bizonyos amúgy is kétséges nemzeti hovatartozását? És azért mondom, mert amúgy is kétséges, mert hát hogy így mondjam a zsidót egy nyelv és hát jó, hát jiddis az volt egy ideig, de hát ez nem az összzsidóság nyelve volt, hiszen tudjuk, hogy [...] latinul beszél. Csak az askenázi beszélt jiddisül.

[00:32:23](#)

És a Magyarországra bejövő zsidók egy jelentős része sem latinul, sem jiddisül nem beszél, hanem irodalmi németet beszélt azok, akik Morvaországból jöttek, az egyik legnagyobb csoport. És azok a zsidók, akik a középkortól kezdve éltek Magyarországon azok vagy németül, irodalmi németül, mert polgári közegekben éltek német közegekben vagy magyarul beszéltek.

[00:32:57](#)

Érdemes elolvasni a Hegedüs Géának ezt az önéletrajzi előjátékát. Talán az egyik meg kell mondjam az egyik legjobb könyv, amelyik a magyarországi zsidóság, nem a történetét írja le csak egy képet ad arról, hogy mi is volt ez a zsidó polgári réteg, és akkor kiderül, hogy a nagyváradi zsidó polgárság, és semmilyen más polgárság Nagyváradon nem létezett, semmilyen más nyelven nem tudott, mint magyarul, már a tizenkilencedik századra.

[00:33:25](#)

Nemzet ezek után? Nagyon óvatosan nevezném nemzetnek.

[00:33:34](#)

Na, aztán jön a következő lehetőség, amikor azt mondjuk, hogy a zsidó tulajdonképpen egy foglalkozás, ahogy a lombardok, ugye. Miért hívják Londonban a pénzváltók utcáját lombard streetnek, mert miután elüldözték a zsidókat, valakinek mégis kellett bankárnak lenni. Az angol arisztokrata mégse válhatott a piszkos pénzügyek kezelőjévé, hát akkor jöttek az olaszok. Biztos nem mind volt lombárd, és azok lettek a társadalom zsidói.

[00:34:17](#)

Hát bizonyos foglalkozási csoportok képviselői, na azt hiszem, hogy még ez áll a legközelebb az eddigiek közül a zsidóság mint olyan megközelítéséhez.

[00:34:28](#)

Na, jó kihagyunk valamit, a fajt. Én ezt elég tudatosan hagyom ki. És nem csak azért, mert ösztönösen tiltakozom a fajelmélet ellen. Hanem azért, mert nem olyan egyértelműek ezek a faji karakterisztikumok a zsidóság esetében.

[00:34:58](#)

Most faj alapján megkülönböztetni az egyik embert a másiktól az számomra, abszurd megkülönböztetni, igen jogilag megkülönböztetni, de elfogadni, hogy az egyik ilyen fajta, a másik olyan fajta, az egyik a az ázsiai, a másik az európai, a harmadik az afrikai rasszhoz tartozik, hát ez a világon a legtermészetesebb.

[00:35:19](#)

Ezen az alapon öt más elbánásban részesíteni, az egyiket, mint a másikat ez abszúrd, de ezt tudomásul lehet venni. A zsidóság esetében azonban ez sem működik egészen. Hát mondjuk, ha az arab zsidó ellentétet nézzük, akkor most most ezek után mondjuk azt, hogy ez egy faji kérdés? Mikor mind a kettő ugyanahhoz a fajhoz tartozik. Hát végül is a zsidóság is csak egy volt ott az ilyen valamiféle palesztin vagy mi az ördög törzsek közül.

[00:35:52](#)

Hát, mi más? Ja, hogy a zsidók többsége, Magyarországi zsidók többsége nem úgy néz ki, hogy soha nem néznénk arabnak, engem például. Az egy másik kérdés, de ez megint csak amellettszól, hogy nem lehet faji alapon kezelni a dolgot. Hiszen a magyarországi zsidók többsége askenázi. Most erre, hogy kik az askenázi, erre vonatkozóan legalább két elméletet tudok, hogy melyik stimmel arról fogalmam nincsen.

[00:36:24](#)

Az egyik, amelyik azt mondja, hogy ezek az askenázi zsidók tulajdonképpen a kazárok, akik valamilyen titkos módon [...]

[00:36:45](#)

Ez nem nagyon stimmel az én megítélésem szerint, de nem tudom a tudomány állása, hogy néz ki. A másik az, az jobban hangzik. Az arról szól, hogy tulajdonképpen valahol egy Rajna vidéki valamiféle germán törzs lehetett az, amely valamilyen oknál fogva áttért a zsidó hitre, hogy ez tulajdonképpen az európai zsidóság bölcsője. És azután, ahogy nyugaton elindult a zsidóüldözés ment egy keletebbre.

[00:37:20](#)

Ez a történet nem tud, nem tudom, hogy mi benne az igaz és ezek nagyon nehezen ellenőrizhetők, itt-ott olvastam.

[00:37:31](#)

Na de ha igaz az, hogy az askenázi és szefárdi két abszolút különböző hát, törzsi eredettel rendelkezik. Akkor nem működik a fajelmélet sem akkor az askenázi zsidók kifejezetten egy germán európai.

[00:37:46](#)

Ezzel szemben a szefárd zsidó egy semita vagy az is lehet, hogy a zsidó askenázi, hogy valamiféle török eredetű. Mindegy, lényegében véve még csak egy faji egységet sem lehet egyértelműen kimutatni, és ez világos, hogy nem lehet, mert egy szefárd és egy askenázi zsidó egyáltalán nem hasonlítanak egymásra, tehát nem is működik a fajelmélet.

[00:38:13](#)

Hát, aztán marad valami, és én itt kötnék ki és amikor vicceltem a foglalkozással, akkor tulajdonképpen az azért már megy ebbe az irányba. Ezt próbáltam megírni abban a bizonyos cikkemben, a *Világosságban*. Az a címe az, hogy *Ki a zsidó ma Közép Európában*.

[00:38:35](#)

Hogy tulajdonképpen valami kulturális jegyről van itt szó. Amelyiket egyrészt nem szabad kiterjeszteni világméretűvé, hogy a mai izraeli zsidó, a mai magyar zsidó, és azért hangsúlyozom a magyart és nem mondom, hogy közép európai, mert alapjában véve ez az egyetlen közép európai ország, ahol számottevő zsidó származású egyén, hogy mi a zsidó származás, az világos.

[00:39:15](#)

Mert néha ugyanis azt vetik el, hanem hát, ha nem tudod biztosan, hogy ki a zsidó, akkor miért tudod biztos, hogy ki a zsidó származású, mert a zsidó származás még abból az időből egyértelműen definiálható, ahol a zsidó közösség még külön létezik.

[00:39:28](#)

És ha, hát ez a, ennek a folyamatossága számon van tartva mondjuk egy családban, akkor világos, hogy hogy így származási alapon ő maga számon tartja a saját zsidóságát, holott már

egy bizonyos pillanatban tiltakozik az ellen, vagy egy bizonyos generáció tiltakozik már az ellen, hogy őt zsidóként definiálják, zsidóként azonosítsák.

[00:39:49](#)

Nos, szóval a zsidó származású egyedek többsége csak Magyarország, egy jelentős csoportja, csak Magyarországon maradt meg egész Közép-Európában.

[00:40:01](#)

De azt hiszem, hogy volt egy közös sajátossága ennek a közép európai zsidónak pontosan az, amivel kezdtem az egész dolgot, az a közhely, hogy ebbe a rendi kötöttségben sehol sem volt beszorítva, tehát rögtön ki tudta a modernizációs lehetőségeket használni kultúrában és ipari kereskedelmi tevékenységben egyaránt. De ennek a közép európai zsidónak vajmi kevés köze van az izraeli zsidóhoz. És meglehetősen kevés köze van ma már mondjuk egy amerikai zsidóhoz is, aki persze közép európai a származását tekintve, hogy a kérdést tovább bonyolítsuk, többnyire közép európai. Éppen ezért bizonyos kulturális jegyeket magával vitt egészen New Yorkig.

[00:40:50](#)

És meg is őrizte, bizonyos értelemben jobban megőrizte, mint itt, hiszen ott, mint zsidó közösség, sokkal szabadabban létezhet akkor is, ha nem szereti, de tudomásul veszik és elfogadják.

[00:41:05](#)

És mit tudom én az olasz zsidóhoz, talán az egyetlen európai ország, amelyikben soha nem volt antiszemitizmus és zsidóüldözés, és ahol furcsa módon a legnevesebb, legtősgyökeresebb, legpatinásabb olasz családoknak egy jelentős része zsidó, ezt mindenki tudja és senkit nem érdekel.

[00:41:32](#)

Tehát abban az értelemben, ahogy a zsidó itt valami más, abban az értelemben Olaszországban nincs zsidó. Egyrészt ugyanúgy néz ki, mint az összes többi olasz, ez is lényeges. Sem nem askenázinak, sem nem szefárdnak, olasznak néz ki.

[00:41:51](#)

Másrészt beilleszkedik teljesen az olasz társadalomba. A legrégibb olasz kereskedő családok kérem szépen, miről van szó, végtelen egyszerű. Olaszországban nagyon korán elindult az a bizonyos modernizációs folyamat, ha le is állt később, és ennek eredményeképpen teljesen természetes a zsidó kereskedő polgár ugyanolyan, mint az olasz kereskedő polgár, semmiben nem különbözik tőle, legfeljebb a vallásában vagy egy szamon tartott származásában, de ez senkit nem érdekel, ez senki számára nem létezik.

[00:42:22](#)

Nos, szóval ez a különböző zsidóság ez más és más. Hát, ha Izraelben... -lig elmegyünk, akkor azt mondjuk, hogy mi a zsidó? Egy nemzet. Izraeli nemzetet, az Izrael ország nemzetét alkotó emberek összessége azok a zsidók, Izrael.

[00:42:42](#)

Tehát nem ez a zsidó Közép-Európában, nem ez a zsidó Magyarországon. Magyarországon valami más, és itt eljutnék ahhoz a ponthoz, ahol egy kulturális identitásról van szó. A kérdés csak az, hogy mi ennek a kultúrának a sajátossága, és itt jutunk el a legfurcsább dolgokig, és itt akkor már benne vagyunk mindabban, ami ma izgatja ezt a társadalmat, és ami, ami ma problémát okoz. Abban a pillanatban, hogy ezt így nagyon határozottan akarom mondani, elbizonytalanodok.

[00:43:20](#)

Mert ez az egész elképzelésem számomra is pontosan azért létezik, mert őszintén most én úgy néz ki, mintha egy sorban költői kérdéseket tettem volna föl, amikor azt kérdeztem, hogy vallás-e a zsidó, faj-e a zsidó, nemzetiség-e a zsidó, foglalkozás-e. Nem, ezek számomra létező kérdések, ezeket én évtizedek óta szeretném a magam számára megoldani, sehol semmikor egy megnyugtató választ nem kapok rá, holott tudom, hogy addig nem jutunk az antiszemitizmus gyökereihez és az egész zsidó kérdést nem fogjuk tudni megoldani, amíg egyáltalán nem tudjuk definiálni, hogy kikről beszélünk.

[00:43:58](#)

Egy valamiféle ilyen kísértetről, amely létezik, és amely bizonyos nemzetek érzésvilágában és gondolatvilágában valami zavaró tényező. Miről beszélünk egyáltalán? Hát igen, beszélünk azokról.

[00:44:18](#)

Igen, amit ez a bizonyos úr mondott.

[00:44:21](#)

Hogy nagyon jól ki tudják használni ezt a helyzetet.

[00:44:25](#)

Melyik helyzetet?

[00:44:27](#)

Nem tudjuk, a helyzetet, alkalmazkodni tudnak.

[00:44:34](#)

Hát, tessék megnézni, hát nem, amikor kapitalizmus volt Magyarországon, nem ők voltak a fő kapitalisták. És aztán nem ők lettek-e a kommunista vezérek.

[00:44:49](#)

Mindenre gyorsan reagálnak. Ezek a zsidók.

[00:44:55](#)

Na most kérem szépen, ennek utána kell menni és erről kell beszélni. De én azt hiszem, hogy egy beszélgetésben kellene erről beszélni. Bár a debreceni ankét tapasztalatai egy kicsit olyanok is, hogy a fiatalokat rettenetesen izgatja ez a kérdés.

[00:45:14](#)

Nem elsősorban azért, mert ők is benne élnek valami ilyen közegben, ahol antiszemitizmus és zsidó érzékenység együtt léteznek, hanem azért, mert nem értik, hogy miről beszélnek ezek.

[00:45:27](#)

Nos, Debrecenben ez volt a tapasztalat, a hallgatók azt mondták, hogy igen, folyton erről van szó, de nem értjük, hogy miért. Nem tudjuk mi az, ott van, velem együtt lakik. Ő azt mondta, hogy zsidó, nem tudom, sose láttam másnak. Igen, és mégis van ez, ugye, ez a hatalomra tör és kihasználja a helyzetet.

[00:45:53](#)

Na most kérem szépen, mi ez a hatalomra tör? Próbáljuk ezzel, én utána megyek ennek a bizonyos jó embernek, és nem azt mondom, amit a nagyon szép és jópofa cikkében az Eszterházy. Ezt direkt kiírtam ide, mondja, hogy „félő azonban, hogy most is úgy van, hogy az érti, aki eddig is értette, és aki nem érti, az nem érti, de az is lehet, hogy én nem tudom hol élek” fejezi be a sort az Eszterházy. Na így van, hát persze hát amikor, aki beszél az antiszemitával, nem érti, hogy az miért antiszemita, aki beszél a filoszemitával, az nem érti miért filoszemita, és itt megáll a tudomány. Es ez van, hogy aki érti az, és aki pedig érti, hogy miért nem tűrhető egy előítélet rendszer az érti, aki pedig nem érti, az azt mondja, hogy ja, én nem értem. Na, de akkor is, akkor is hatalomra tör és kizárólagosságra tör, ezt mondotta ez az úr. Azt mondja, az a kérdésem, hogy lehet-e ezt komolyan gondolni? Én most erről szeretnék itt önökkel beszélgetni. Lehet-e azt komolyan gondolni, hogy a zsidók uralomra is kizárólagosságra törnek?

[00:47:17](#)

Hogy miért éppen a zsidókról hiszik ezt? Vessünk föl egy kérdést, nincs-e jelen...

[...]

[00:47:38](#)

Vessük fel azt a kérdést, hogy hogy néz ki ez az európai kultúra? És nagyon hamar el fogunk jutni oda, hogy Hobbs-szal szólván. „Az ember szereti a szabadságot és a mások fölötti hatalmat.” „Man likes freedom and the dominion over [...]”. Így áll, annak a bizonyos államról szóló fejezetnek, a *Leviatán* államról szóló fejezetének az elején.

[00:48:17](#)

És ha man-t helyettesítjük az európai kultúra emberével, ez a man az a European civilization, vagy valami ilyesmivel, akkor világos és egyértelmű, hogy itt valami, rögtön a csírájában az európai újkor rögtön legelején, ez a Hobbs aki nem jelentéktelen figura, aki nélkül mindaz nincs az egész filozófiában és jelesül a politikai filozófiában, ami Európát jelenti. Az valamit megfog. Szabadság és hatalom, dominion... nehéz lefordítani... dominancia.

[00:49:01](#)

Ő azt hiszem, rögtön az elején rájön arra, hogy egy olyan társadalom, ahol az individuum szabadsága a központi érték, az teljesen farizeus módon viszonyul a dolgokhoz, ha nem ismeri el azt is, hogy igenis a hatalom is érték. Ugyanis mit jelent az én szabadságom?

[00:49:27](#)

Következő két, három mondatban, Hobbs pontosan definiálja „a szabadság azt jelenti, hogy meg tudom valósítani azt, amit akarok, de ahhoz, hogy megvalósíthassam azt, amit akarok, nekem hatalomra van szükségem, mert ha nincs hatalmam, akkor nem fogom tudni megvalósítani azt, amit akarok.”

[00:49:53](#)

Egy individualista szabadság-centrikus kultúra, egyben hatalom-centrikus is. Na, most nem akarok én erről a kérdésről beszélni, hiszen ez egy alapvető politikai-filozófiai kérdés az európai világban, és különösen azon a fordulóponton, mikor most szeretnénk egy szabadságra épített társadalmat létrehozni. Megkerülni, ezt nem lehet. Hadd mondjam ezt zárójelbe, hogy ne maradjon itt egy ilyen kínos üresség, hogy kérem szépen, én azt hiszem, hogy mindazok a totalitárius diktatúrák, amelyeket a 20. század létrehozott, azok a kicsúcsosodásai pontosan ennek az egész elképzelésnek. Ahol a kontroll szűnt meg, ahol az egyik ember szabadságát nem akartuk korlátozni a másik szabadsága által. Nem valami, ami ezzel a szabadság törekvéssel ellentétes, hanem pontosan annak egy rossz, negatív korlátozatlan kicsúcsosodása.

[00:50:52](#)

Maradjunk ott, hogy szabadság és hatalom összetartoznak. Maradjunk ott, hogy ha ilyen kultúrában élünk, és ezt elfogadjuk, mert a szabadság alapvető érték a számunkra, akkor egy megoldás van, a hatalom, hatalmak kölcsönös korlátozása.

[00:51:08](#)

De vádként használni egy csoporttal szemben, hogy kérem szépen, ez hatalmat akar magának, az csak egyet jelenthet: az összes többi csoportok valamiféleképpen frusztrálódnak ezzel a csoporttal szemben. Valahol az az érzésük, hogy azok tudják megszerezni a hatalmat, én nem.

[00:51:36](#)

És ha a modernizáció korszakának a legelejét tekintjük Közép-Európában, amelyik későn jött, ugye? És amelyiket rettenetes... rettenetesen bezárt, akadályozott, nem engedett kibontakozni a rendi struktúra, aki nem olvasta, olvassa el a Bibó *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után* című alapvető tanulmányát, amely szerintem a legjobb, amelyet valaha, valahol is egyáltalán a zsidó kérdésről elmondtak.

[00:52:07](#)

És egy ember bátorságával megírva, aki a holokauszt után meri vállalni, hogy kritikai szót szól, azért a zsidókról is, aki meri vállalni a magyar társadalomban, hogy annak igen erőteljesen nekiront. Szóval egy nagy erkölcsi bátorsággal és egy fantasztikus tisztánlátással megírott írás. Abból is világos pont úgy, mint már a tizenhetes körkérdésre, a 20. század körkérdéseire adott válaszokból, kérem szépen, egy modernizáció, amelyik lassan indul be, és amelyiket a társadalom nem akar elfogadni. Ugyanakkor a társadalom tudja, hogy mégis kénytelen lesz elfogadni.

[00:52:43](#)

És ebben egy csoport, amelyiknek semmiféle gátlása a modernizáció megvalósítását illetően nincsen akár kultúráról van szó, akár iparról van szó, akár kereskedelemről van szó. A társadalom azt nézi, hogy hát te jó isten, ezek átveszik a vezetést, mert semmi nem menti meg már a mi konzervatív világunkat. Ezt a konzervatív világot elsőpri valami, de mi alkalmatlanok vagyunk meg nem is szeretnénk részévé válni ennek az elsőprési folyamatnak, ezek lesznek tehát a mi uraink, mert ezek vállalják. Ahogy Nyugat-Európában ez a kérdés így nem merül fel, mert a társadalom egésze részt vesz a modernizációban, mert a rendi struktúra nem fogja olyan mértékig a társadalmat, ahogy Közép-Európában fogta, most ezekbe a történelmi kérdésekbe így nem mehetünk bele, esetleg a beszélgetés során.

[00:53:44](#)

Itt világos, hogy miről van szó. Egy társadalom, amely nem akar olyan lenni, amilyenné lenni kényszerül, szembeszegül a modernizációval. És nem szereti azokat, akik nemhogy nem szegülnek vele együtt szembe a modernizációval, hanem lelkes haszonélvezői ennek a modernizációnak.

[00:54:09](#)

Minden rendben van, világos a múlt század végi-, e század eleji antiszemitizmusnak az egész lélektana. Tökéletesen, racionálisan megmagyarázható történelmileg. Most itt élünk egy újabb periódusban, ahol az egész társadalom semmi mást nem akar, mint modernizálódni. És mégis elkezd állítólag újra félni azoktól, akik ezt minden valószínűség... az ő hite szerint jobban fogják tudni csinálni, mint ő.

[00:54:39](#)

Most már nem arról van szó, hogy nem akarunk modern társadalom lenni, aki mai Magyarországról azt állítja, mert hát vannak ilyen nyugati, mindenféle sajtó konzervatív, nem tudom micsoda, de hogy konzervatív a társadalom, sok minden konzerválódott benne, ami nehezíti a modernizációt. Dehát ennek a társadalomnak semmi más vágya nincs. És minden megválasztott vezető pártja is ezt hirdette, van ellentét, állítólagos az ellentét ellenére is, hogy modernizálódni akarunk.

[00:55:16](#)

És mégis baj van azokkal, akik állítólag nem is nagyon identifikálhatóak többé önmagukkal, akik állítólag ezt a modernizációt képesek végrehajtani, akik, mint ez az úr mondja, uralomra és kizárólagosságra törnek.

[00:55:38](#)

Egy kicsit, valami örület jött létre. Modernizálunk, félünk attól, hogy nem fog sikerülni.

[00:55:49](#)

100 évvel ezelőtt attól félt a társadalom, hogy sikerülni fog, sőt érezte, hogy sikerülni fog, ha nem jön közbe 1 000 minden sikerült is volna.

[00:56:04](#)

És félt azoktól, akik így az uraivá lesznek. Ma mindenki ezt akarja. Ma mindenki ezt szeretné. Egy félelem van attól, hogy nem fog sikerülni. Legyünk őszinték, az egyetlen igazi félelme ma ennek a társadalomnak, hogy nem fog menni, hogy nem leszünk Európában, csak erről van szó, semmi másról.

[00:56:28](#)

És ugyanakkor egy félelem egy csoporttól, amelyik állítólag ezt meg tudja csinálni.

[00:56:35](#)

Itt a kérdésem a következő, miért nem identifikálható, még mindig ez a csoport? Nem arról van-e szó, hogy a társadalom ma azt tekinti zsidónak, akinek ez megy?

[00:56:50](#)

Hogy nem egy furcsa fordított frusztráció jött-e létre, amelyik valahol mindent a feje tetejére állít? Ezt megpróbáltam pontosan megfogalmazni, hogy mit gondolok. Hadd olvassam ezt föl.

[00:57:07](#)

Azt mondja, hogy: Nem az-e az igazi tragikomikuma ennek a helyzetnek, amennyiben egyáltalán vannak tragikus vonásai, hogy még a polgárosodás kezdeti szakaszában az antiszemiták valóban szembe helyezkedtek a polgári magatartással? Magyarán, a

hatalomszerzés modern módozataival, mert mi más lenne a polgári magatartás? Amit Magyarországon az idő tájt szinte kizárólagosan a zsidók képviseltek, és ezért volt a magyar társadalom ebben az értelemben antiszemita. Addig ma szinte mindenki ezt tartja a követendő magatartás mintának, minthogy azonban attól fél, hogy neki személy szerint nem sikerül követni. Eleve el akarja határolni magát mindazoktól, akik számára, az ő szemében legalábbis, ez a magatartás, mint egy természetes és régi beidegződések és emlékek alapján egyszerűen ezeket tekinti zsidónak.

[00:58:14](#)

Amikor elkezdtek az SZDSZ-t zsidózni kérem szépen, én meg vagyok győződve, ez nem azon az alapon történt, hogy megállapították volna, hogy a vezetői között hány százaléka zsidó, nagy százaléka kétségtelen. De nem ezen az alapon, hanem azon az alapon, hogy ez a tudjuk, merjük, tesszük meg, ez a fantasztikus magabiztos kiállása, lám ez a zsidó.

[00:58:45](#)

Mert honnan tudja mit tesz és miért meri?

[00:58:56](#)

Tehát többé nem arról van szó, hogy nem szeretjük a zsidót, nem is tudjuk, hogy ki az. Nem szeretjük azt, aki úgy csinál, mintha ő képes lenne arra, amire mi is szeretnénk képesek lenni, de nagyon bizonytalanok vagyunk abban, hogy képesek vagyunk-e. Ha van ma gyökere az antiszemitizmusnak kérem szépen, én meg vagyok róla győződve, hogy az ez. Ez a félelem, hogy nekünk nem fog sikerülni modernizálódó, csak nekik. Kik ezek a nekik? Akiknek sikerül, és az teljesen mindegy, hogy ő zsidó-e vagy nem zsidó, sőt rosszabb, ha nem zsidó, mert akkor ő meg honnan tudta meg. Titkos zsidó.

[00:59:48](#)

Na, most mindezek után csak azt tudom mondani, hogy ha sikerül a modernizáció, meg vagyok arról győződve, hogy nem lesz zsidókérdés Magyarországon. Mindig lesz az, hogy nem szeretem a zsidókat, meg nem szeretem az ilyeneket meg az olyanokat. De senkinek sem fog eszébe jutni az, hogy Numerus Clausust meg mi egymást kell bevezetni. Ma sem hiszem, hogy döntő és alapvető kérdése lenne a társadalomnak az antiszemitizmus. Hát 40 év után mikor erről hallgatni kellett, most előjönnek dolgok és nem hiszem, hogy ma, amikor ezt mondom akkor, hát ugyanabba a tévedésbe esnek, mint azok a zsidók, akik mondjuk Németországban, a harmincas években azt mondták volna, azt mondták, hogy ugyan kérem civilizált országban élünk, itt ilyesmi nem fordulhat elő, hogy ez a hülye ott mit beszél, az nem számít.

[01:00:56](#)

És hát a magyar zsidóság jelentős része sem tudta elképzelni, hogy vele az fog történni, ami történt. Jó azt is hozzátenném ehhez mindig, hogy a magyar társadalom antiszemita volt. Hajlandó volt elfogadni a zsidó törvényeket, mint a kisebb rosszat. De alapjában véve nem termelte ki magából, ebből a szempontból a német társadalom biztos, hogy rosszabb. De engedte bevezetni őket és végül a németek is azt mondhatják, hogy ők sem tettek mást, mint engedték bevezetni a zsidóság elleni rendszabályokat egy kisebbség ellen(?).

[01:01:35](#)

Én nem hiszem, hogy ez a társadalom ma, ilyen kicsit populáris, kicsit felsőbb értelmiségi rétegekben létező hát, zsidó ellenes előítéleteken kívül, amelyeknek a hát, a mai gyökereit próbáltam magam számára megmagyarázni, igazából és mélyen antiszemita lenne, hogy a társadalom többsége azt hinné, hogy itt a problémák a zsidók hatalom vágyából és műhelyből, lehetőség kihasználó képességéből erednek.

[01:02:15](#)

De tudom, hogy a veszély fönnáll, ha a társadalom valóban frusztrálódik, ha az a félelem, amelyik itt ül rajtunk mindannyiunkon, hogy nem fog sikerülni, hogy nem felzárkózunk Európához, hanem lesüllyedünk a harmadik világba, ha ez a félelem valósan bizonyulna, akkor el tudom képzelni, hogy létezzen egy vad antiszemitizmus és egy erre épülő zsidó kérdés. Én azonban alapjában optimista vagyok, azt hiszem, hogy az ország képes lesz kilábalni jelen állapotából és elindulni egy olyan modernizáció útján, amely nem enged jelentős társadalmi csoportokat leszakadni. És akkor nem hiszem, hogy különösebb jelentősége lenne a zsidó kisebbséggel szembeni előítéleteknek.

[01:03:12](#)

Az egy másik este tárgya, hogy a leszakadó kisebbséggel szembeni előítélet, amit cigánykérdésnek nevezünk, és ami szintén nem pusztán cigánykérdés, mert minden élni képtelen nyomorult magyar és cigány, ahogy minden sikeres, a modernizáció lehetőségeit kihasználni képes ember zsidó. Úgy azt hiszem, hogy annak az előítéletrendszernek fog nőni a neve, a jelentősége, mert a sikeresen modernizálódó társadalom egyre kevésbé tűri azokat, akiknek nem megy.

[01:03:49](#)

Ha ez nagy csoportokat jelent, akkor viszont azokkal fordult szembe, akik sikeresek. Hát ebből csak azt a következtetést tudom levonni, hogy ebből a szempontból is ezen előítélet rendszer, hogy úgy mondjam, társadalmi problémává, átfordulásának megakadályozása érdekében is csak abban bízhatunk, hogy sikerül elindulunk a modernizáció útján.

[01:04:16](#)

Köszönöm a figyelmüket.

[01:04:30](#)

Ágnes vezeti a vitát? Mert ne kelljen nekem.

Erdélyi Ágnes: Akinek kérdése van a tanár úrhoz a felmerült témákkal kapcsolatban, az természetesen tegye fel(?).

[01:05:04](#)

Vajda Mihály: Ugye én tartottam az előadást és ezért nem lenne szép a részemről, ha azt mondanám, hogy ne is erről beszéljessünk, hanem egy kicsit szeretném azt tudni, amit nem

tudhatok. Itt van egyetemi ifjúság és él egy kicsit még zártabban is gondolom, mint Pesten mondjuk. Az az a kulturális közeg, amiben létezik, hogy azon kívül, hogy a Népszabadságban megjelenik a Domonkos cikke, vagy az Eszterházy válaszol a Magyar Nemzetben és a 168 órában szó van erről. Létezik-e ez a probléma?

[01:05:48](#)

Szóval kicsit beszéljünk úgy arról, hogy ne csak az én hát teoretikus fölülről jövő megközelítem, hanem valami, ami alulról jön, szóval ott egymás között van-e ilyen? Például az, hogy ilyen egyszerű dolgok, hogy ki meri-e valaki mondani azt, hogy... hogy ő zsidó?

[01:06:13](#)

Nem tudom, hogy hogy van ez ma a fiatalabb körökben?

[01:06:19](#)

És nem akkor, mert tulajdonképpen a természetes, abszolút természetes emberi reakció az, hogyha valaki elkezd zsidózni, akkor a zsidó azt mondja, de hiszen én is zsidó vagyok. A kérdés nem ez, hanem olyan természetes módon kijönne az emberek száján.

[01:06:36](#)

Vagy, hogy viszonyul a saját zsidósághoz az, aki már nem akar zsidó lenni, de hát kénytelen a zsidó származását egyszerűen számontartani. Hát, nem vagyunk olyan nagyon messze még a holokausztól kérem szépen.

[01:06:52](#)

A nagymamát gázkamrába küldték, ugye? És ebben a helyzetben nem lehet azt mondani, hogy nekem ehhez az ügghöz semmi közöm.

[01:07:07](#)

Nem biztos, hogy emelkedett motívumok alapján. Lehet, hogy a félelem, mint motívum van jelen, de nem beszélni róla, egymás között biztos nem lehet.

[01:07:22](#)

Bár az is kétségtelen mondjuk, hogy negyvennyolc és ötvenhárom között nem nagyon volt erre[...].

[01:07:33](#)

Na ilyen dolgokról is szóval nem, azt csak azért találtam föl meg ilyenek, hogy ne az legyen, hogy hát most ezt nem tudjuk, mert hirtelen talán bizonyos meglepő állításokat ez nem, én is kíváncsi vagyok, hogy hogy néz ki ma a világban.

[01:07:59](#)

Közönségből: Hát elkezdni... igaz, hogy nem abba a korosztályba tartozok már sajnos, amit, akiket kérdezett.

Vajda Mihály: De nem is az enyémbe.

Közönségből: Személyes, egyéb személyes problémám ebben a kérdésben igen gyakran köthető(?), hogy... a magyar nem kért bocsánatot a zsidóságtól mindezidáig azért, ami történt, mert a zsidótörvények és az elmulasztott is jóvátehetetlen, segítség nem nyújtásáért. És tehát az én korosztályomnak az a problémája, hogy lehet-e ez a korosztály vagy a fiatalabb korosztály is vétkes ezekért a bűnökért, amit az apáink követtek el. Kénytelenek vagyunk újra és újra ezt magunkra venni és elgondolkodni rajta. De ugyanakkor ez a minduntalan fölemlegetése ennek a dolognak tanácstalanná tesz bennünket, hogy most, hogy legyen.

[01:09:06](#)

Hogy mi kérjünk-e, e miatt bocsánatot, az apák bűnei miatt?

[01:09:12](#)

Ezek a korosztályok kénytelenek hordani végül is, ez történt.

Vajda Mihály: Erre csak egy rettenetes választ tudok adni. Tőlem ne kérjen senki bocsánatot. Csak ezt ne, ennek semmiféle értelme nincsen.

[01:09:29](#)

Nem is tudom mit jelent. Nem tudom mit jelent, hogy kérhet egy nemzet bocsánatot... szóval ezek valahol magukban hordozzák újabb rossz történetek forrásait.

[01:09:44](#)

Kérem szépen, létezik egy olyan magatartás, amelyik világossá teszi számunkra, a zsidók számára ebben a társadalomban, hogy ez itt nem fog megismétlődni, és ennél több nem kell. Nem kellenek a kinyilatkoztatott bocsánatkérések, és főleg nem olyan generációk, melyeknek az égvilágon semmi közük nincs, és még ráadásul 40 éven át még csak nem is hallhattak a dologról. Most hirtelen azt jelenti, hogy kérjék bocsánatot, de miért te úristen mit csináltam én?

[01:10:13](#)

Azt se tudom, hogy mi az, hogy zsidó. És most kérjek bocsánatot miért? Hogyan?

[01:10:20](#)

És el lehet intézni ilyen dolgot intézni egy bocsánatkéréssel, nevetségesnek tartom.

[01:10:28](#)

Úgyhogy azt hiszem, hogy egyetértek magával, hogy miről van szó?

[01:10:35](#)

Azt meg, hogy ez még egyszer itt közöttünk elő nem fordulhat ezt nem érdemes deklarálni. Egy magatartás, amelyik általánossá válik, az ezt jelezheti, de ennek a kimondása mit jelentenek a kimondások, semmit.

[01:10:58](#)

Valahol nem is lenne számomra igazán meggyőző, szavahihető. Igen, de nekem ez a német kérdésben is ez az álláspontom. A német népet egy bűnös népnek tartani a számomra egyszerűen nevetséges, elborzasztó és, hogy úgy mondjam a visszájára fordítása ugyanannak a dolognak, ugyanaz. Kérem szépen az előítélet ugyanis nem abban áll, hogy egy elképzelésnek egy csoportról legyen, az nagy vagy kicsi többségi, vagy kisebbségi nincsenek alapjai.

[01:11:26](#)

Hát, amit itt is próbáltam mondani, a zsidó kétségtelen, hogy az, aki. A zsidóság történelmi okok folytán valóban képes volt ennek a modernizációnak egy nagyon alapvető részese, többségi részese lenni.

[01:11:45](#)

Ha a zsidókkal szemben az az előítélet, hogy hatalomra törnek és kihasználnak minden rendelkezésre álló lehetőséget, ez önmagában talán még nem előítélet. Az, hogy minden zsidó ilyen, hogy vigyázni kell velük, itt már kezd a dolog előítéletbe átmenni.

[01:12:00](#)

Na, most én azt mondom, hogy mindazok után, amit a németiség elkövetett a zsidósággal szemben és más alacsonyabb rendűnek tartott népcsoportokkal szemben, előítélet azt állítani, hogy a német agresszív és minden mást, más fajtájút gyűlöl és hajlandó megsemmisíteni. Mi az, hogy ha német?

[01:12:23](#)

Létrejött a német történelemnek olyan korszaka, ahol ez megtörtént. És én biztos vagyok benne, hogy ez ma pontosan az új generációk számára a legborzasztóbb valami a német történelemben, és egyáltalán nem hajlandók ezt akceptálni.

[01:12:39](#)

Azt nem állítom, hogy nincsenek fasisztoid alkatú németek, dehogy nincsenek. Miért, nincsenek fasisztoid amerikaiak vagy angolok?

[01:12:48](#)

Hanem ez így és ebben a formában németek között nem ismétlődhet meg. Tehát a mai német generációk szemében azt várni, hogy ti agresszívek vagytok, ti veszélyesek vagytok, az csak annyit jelent, hogy belekényszeríteni őket egy szituációba, amiből már nem is van más kiút.

Minthogy kicsit hasonlítsanak arra a képre, amelyet hát, a környezet előállít róluk, és a bocsánatkérésnek ez a mozzanata számomra igenis megvan.

[01:13:18](#)

Jó hát azt mondjátok, hát tényleg szörnyű volt, ami veletek történt. Hát akkor jó bocsánatot kérünk, de tulajdonképpen egy olyan rossz érzéssel, hogy most engem belekényszerítenek abba, hogy elfogadjam azt, hogy én bűnös vagyok. Bocsánatot, hogy csak az kérhet, aki bűnös.

[01:13:33](#)

Én azt hiszem, hogy a magyar történelem igen torzan alakult egy bizonyos hosszú korszakokon át egészen tegnapig.

[01:13:46](#)

De, hogy ma azt állítani a ma élő és ma, hogy úgy mondjam, vezetőképes magyar generációkról, hogy bűnös nemzet tagjai, mert ha bocsánatot kell kérni, akkor bűnös, bűnt követett, de nem követett el.

[01:14:08](#)

Közönségből: Ehhez kapcsolódóan megkérdezném, hogy [...] Eszterházy reagált erre a cikkre?

[01:14:13](#)

Vajda Mihály: Alapjában igen, mert, de lehet, hogy ez egy Eszterházyval szembeni pozitív előítélete, mert isten ilyen ír.

[01:14:22](#)

... bocsánatot kérünk, de tulajdonképpen egy olyan rossz érzéssel, hogy most engem belekényszeríteni, belekényszerítenek abba, hogy elfogadjam azt, hogy én bűnös vagyok. Bocsánatot csak azt kérhet, aki bűnös.

[01:14:33](#)

Én azt hiszem, hogy a magyar történelem igen torzan alakult. Egy bizonyos hosszú korszakokon át, egészen tegnapig.

[01:14:46](#)

De, hogy ma azt állítani a ma élő és ma, hogy úgy mondjam, vezetőképes magyar generációkról, hogy egy bűnös nemzet tagjai, mert ha bocsánatot kell kérni, akkor bűnös, bűnt követtek el, nem követtek el.

[01:15:08](#)

Beszélő 1: Ehhez kapcsolódóan kérdezném, hogy helyes-e az, ahogy Eszterházy reagált erre a cikkre?

[01:15:13](#)

Vajda Mihály: Alapjában igen, mert de lehet, hogy ez egy Eszterházyval szembeni pozitív előítélete, mert istenien ír.

[01:15:23](#)

Hát alapjában véve mondom, hát én egy kicsit, azért is emeltem ki ezeket a mondatokat, a mondatokkal azért... nem értek egyet. Igenis lehet róla beszélni. Ő azt mondja, hogy hogy abszurdum erről egyáltalán beszélni.

[01:15:40](#)

Ez, ezzel így talán, de hát istenem, az Eszterházy egy író, és ez az egésznek egy hangulata volt ennek az írásnak inkább mintsem, hogy teoretikusan meg tudnám fogalmazni, hogy pontosan mit mond, miért, te tudod?

Beszélő 1: Azt sejtem, hogy mit mond...

Vajda Mihály: Na, mondd! Mert én már gyorsan reggel kutyafuttában elolvasva...

Beszélő 1: [...] Eszterházy nem csak író, hanem arisztokrata [...]

[01:16:04](#)

Beszélő 1: Tehát az arisztokrata nem volt antiszemita.

Vajda Mihály: Hát persze.

[01:16:08](#)

Beszélő 1: Na, jó, de most ebben az összefüggésben pont az érdekes, hogy pár éve egy debreceni lapban Eszterházyt támadták, mint arisztokratát.

[01:16:19](#)

És akkor Nádas állt ki mellette, mint nem arisztokrata. Na, most pont ezt találtam most a bocsánatkérés kérdéséhez kapcsolva, hogy bocsánatot kérni ebben az értelemben valóban nem kell azoknak, akik nem követtek el semmit. De kiállni és azonnal szolidárisnak lenni, amint ez a lehetőség fölmerül, hogy valami megismétlődik, az kell. Most, miután Eszterházy mégis azokat akarja meggyőzni, akik meggyőzendők, csak azzal tudja, ami azt a réteget, amelyik hajlamos erre az előítéletekre, pont azokból az okokból, amiket mondtál, hogy behelyettesíti az erdélyi magyarságot ebbe a helyzetbe, amelyik valóban nagyon hasonló. A története is nagyon hasonló helyzetben van, nem csak azért, mert a kolozsvári magyar polgárság zsidó volt, hanem a román, ugyanez a kisebbségi érzést vetítik ki az erdélyi magyarságra, tehát teljesen azonos helyzet, és ez talán egy megvilágító érv.

[01:17:34](#)

Vajda Mihály: Ja, ez most nem jutott eszembe, amikor kérdezted, de ez kezd ma Magyarországon és ez is azt hiszem, hogy valami, amit a magyar társadalom végig fog tudni gondolni. Ez a párhuzam kezd valami egészen konzekvensé válni, valahol olyan mindennapivá.

[01:17:57](#)

Nem jelent még meg, de olvastam a Lengyel Lászlónak a népies urbánus századvég körkérdésre adott válasza lényegében véve egy antiszemitizmusról szóló tanulmány, és ott is ez a központi gondolat.

[01:18:14](#)

Hogy bizony figyeljete oda magyarok, ti lettetek Közép-Európa zsidajai, ne csináljátok azt a játékot, hogy most eljátszátok itt az antiszemitát, míg közben titeket pont úgy, ahogy a magyarokat Romániában, Szlovákiában, Szerbiában, mit tudom én hol, kezdenek utálni. És a pont úgy itt nagyon fontos...

Beszélő 1: [...]

[...] pontosan ez az, amit kiemelt. Tehát ez itt a lényeges, hogy egy olyan fajta kisebbség a magyarság a környező társadalmakban, ahol irigységgel néznek rá és a hatalmi lehetőségeit valahol olyan titokzatosan nagynak tekinti.

[01:19:00](#)

De azt érezni... most jó, most lehet, hogy nagyképű ez az izé, de azt mondom, most mit zavarja a románt, ha azt gondolja, hogy a magyarok szeretnék Erdélyt visszakapni. Azt lehetne mondani, na és? Nem fogják. De ő nem így reagál, hanem azt mondja, ezek szeretnék, akkor meg is fogják szerezni.

[01:19:23](#)

Pontosan ugyanaz, mint a zsidókkal szembeni előítélet a magyaroknál. Huhu, ezek erre törnek. Hát akkor, akkor végünk van, ezeknek sikerülni fog.

[01:19:34](#)

Na, pontosan ez a magyarokhoz... tehát tényleg hát mi alapja van annak? Na és a magyarok szeretnék visszakapni, ezért nem fogják visszakapni Erdélyt, kész.

[01:19:46](#)

Miért hiszik mégis a románok, hogy hogy a magyarok mindenhatók? Mert valahol, hát most tudom, a románok tiltakoznának, hogy ki merem mondani, de ki merem mondani igen, és egy mozgékonyabb kultúra a magyar, mint a román, az. Ettől a román nem kisebb rendű ember vagy alacsonyabb rendű ember.

[01:20:10](#)

De bizonyos szituációkban jobban feltalálja magát, erről van szó.

[01:20:26](#)

Beszélő 2: Szóval, azt hiszem, hogy... szóval én még nem jöttem le a falvédőről, szóval nem vagyok nagyon szakértő.

Vajda Mihály: Én sem.

[01:20:36](#)

Beszélő 2: A konzervativizmus és a modernizáció kérdés, azt hiszem, hogy Ön egy picit ilyen mitologikus alapon tárgyalta. Szóval [...] próbáltuk megbeszélni, és azt szeretném kérdezni, hogy a népekről mondjuk mentalitását, hogyha vizsgáljuk ilyen értelemben.

[01:20:57](#)

Akkor megoldható így a kérdés tehát, hogyha azt mondjuk, hogy a magyar szerintem bár... bármennyire lehet ezzel vitatkozni, most is ebben inerciarendszerben él, hogy földesúr és paraszt.

[01:21:10](#)

És szerintem konzervatív és nem szeretném így elintézni a kérdést, hogy a konzervativizmus az egyértelműen rossz dolog. Tehát itt arra akarok kilyukadni, hogy az mentalitásbeli kérdésekkel mit lehet kezdeni?

[01:21:26](#)

Nem tudom érthető-e a kérdés.

Vajda Mihály: Bizonyos értelemben igen, de aztán nem hát beszéljünk, úgyhogy hadd, hadd kezdjek el válaszolni és kiabáljon közbe, ha én valamit félreértettem. Egyrészt a konzervativizmus jó dolog. Én ezzel egyetértek, én magamat az utóbbi időben kifejezetten konzervatívként.

[01:21:48](#)

Hát jelölöm meg, csak az a kérdés, hogy mit értünk rajta, mert ez a fogalom olyan fantasztikus jelentésváltozáson ment át a múlt század óta, hogy végig kell gondolnunk, hogy mi az, hogy konzervatív.

[01:22:06](#)

A konzervatív eredeti jelentése az ó-konzervatív, aki éppen a modernizációs folyamattal, mint olyannal szembeszáll, és nem azon az alapon, hogy milyenek a negatív konzekvenciái, hanem azon az alapon, hogy önmagában ragaszkodik a régi állapotokhoz. Na, a modern konzervatív nem ilyen. Én azt hiszem, és ezért szoktam magamról azt... is azt mondani, hogy konzervatív

vagyok, mert én azt mondom, hogy nem lehet úgy modernizálni, hogy ne vennénk tekintetbe azokat az összefüggéseket, állapotokat, feltételeket, amelyek között modernizálni akarunk, ne megszüntetni akarjuk a régi világot, hanem a régi világban belüli lehetőségekből akarjuk a modernitást létrehozni. Tehát ne úgy váljunk európaivá, hogy egész egyszerűen szétzúzzunk mindent, ami körülöttünk van.

[01:22:59](#)

Jót, rosszat, egy formán, hanem próbáljuk az adott történelmi lehetőségekkel számolva próbáljunk elindulni egy modernizációs úton. Tehát abban az értelemben én nem lennék konzervatív, hogy hát mindent őrizzük meg úgy, ahogy van.

[01:23:16](#)

Hát, úgy ahogy van, azt hiszem, ilyen egy sincs Magyarországon. Tehát ilyen értelemben konzerv... most mit? Vagy, hogy állítsuk vissza, ami régen volt? Ez nem konzervativizmus, az egy radikális forradalmi átalakulás lenne, visszacsinálni a múlt század végének Magyarországot. Nem lehet, erről meg vagyok győződve, de hát már nem abban élünk.

[01:23:37](#)

Sajnos vagy hála istennek vagy mit mondjak erre? Abban élünk, amiben élünk.

[01:23:42](#)

De az adottságokat kihasználni... azért szóval, az sem... nem hiszek abban, hogy úgy lehet itt modernizálni, mintha nem lett volna 40 év kommunizmus.

[01:23:52](#)

Szóval egy olyanfajta elgondolás, hogy hipp hopp, na, csinálunk piacot, csinálunk többpártrendszerű demokráciát, és máris olyanok vagyunk, mint Nyugat, Németország, hát én ezt kicsit kétlem.

[01:24:06](#)

Nos, szóval ebben az értelemben én nem rossznak tartom a konzervativizmust. És nem a modernizációnak vagyunk a híve, mint olyannak. Én csak azt hiszem, hogy ez a társadalom ma modernizálódni szeretne. Nem tudom, most itt akkor hadd kérdezzem meg közben, hogy egyetértünk-e?

Beszélő 2: Persze ezzel teljesen egyetértünk. Az lenne a kérdés számomra, hogy a mentalitásbeli kérdések, hogyan oldhatók föl? Tehát azt egyértelműen Ön is kijelentette, illetve lehet, hogy picit félreértettem a dolgot, csak azt, hogy azt tekinti a magyar ember zsidónak, aki kihasználja a helyzetet és nem biztos, hogy az.

Vajda Mihály: Nem azt... Azt mondtam, hogy nem az a zsidó, aki kihasználja, hanem az... azt tekinti zsidónak, akiről azt hiszi, vagy úgy érzi, vagy úgy látja, ez most mindegy, hogy ő képes minden további nélkül alkalmazkodni az új helyzethez, megvalósítani azt, amit ő is szeretne megvalósítani.

[01:25:01](#)

Beszélő 2: És ön szerint ennek alapján a mentalitásbeli dolog létezik-e, tehát mondjuk zsidó és magyar között?

[01:25:09](#)

Vajda Mihály: Mentalitás különbsége? Nem, nem abban az értelemben, hogy a választ... hát azzal kezdtem, hogy nem tudom, hogy ki a zsidó. A végén oda lyukadtam ki, hogy hát csak a környezet definíciója számít.

[01:25:23](#)

Én hiába mondom magamról, hogy nem vagyok zsidó, ha azt mondja a környezetem, hogy az vagy.

[01:25:29](#)

És aztán elkezdhetem kérdezni, mér' mondod?

[01:25:33](#)

Nem tudom olvasták-e a *Szombat* című zsidó lap, ahol Radnóti Sándor barátom írt egy esszét, hogy ő ezt nem szereti, ami most van, ugyanis nem akar zsidó lenni, egy pillanatig nem óhajtja megtagadni sem zsidó őseit, sem a szolidaritást azokkal, akiket zsidóként bántanak, üldöznek, vagy akárcsak ferdén néznek rájuk, de nem neki... neki ilyen identitása nincsen.

[01:26:04](#)

Ő tudja, hogy zsidó családból származik, de nincs zsidó identitása. Miért akarják rákényszeríteni a zsidó identitást?

[01:26:12](#)

Na, én ezzel tökéletesen egyetértek, hiszen egyetértek azzal, hogy bármiféle identitást lehessen, szabadjon és lehessen választani.

[01:26:24](#)

De mégis tudomásul veszem azt, hogy élek egy társadalomban, ahol azért az identitás meghatározása egy kölcsönös dolog.

[01:26:34](#)

Ha most, ha azt mondanám, hogy egy szép kislány vagyok? Jogom van hozzá, de azért, nem hiszem, hogy hát azért a környezet ebben minden további nélkül beleegyezne.

[01:26:56](#)

Na, most ebben az értelemben ki a zsidó. Ahhoz jutottam, hogy zsidónak tekintik azt, akiben ez a modernizációs képesség jelen van. Most mit jelent ez? Aki ügyesen tud kereskedni, aki jó vállalkozó, aki a kultúrában is nyitott mindig az új jelenségekre. Lehet, hogy felületes, de egy pillanat alatt tudja, hogy most mi a divat ott, ott, meg amott.

[01:27:28](#)

Ilyen és állandóan nyugatra tekint és itt a... na, most kérem szépen, ha ez a zsidó, ha ezt tekinti a társadalom zsidónak, nem tudok róla mást mondani. Akkor igaz-e, hogy ez megfelel valamiféle származásbeli, eredetbeli, hát meghatározottságnak. Azt hiszem nem, azt hiszem nem. Ma már nem igaz, hogy az elsősorban a zsidók képesek ebben a társadalomban vállalkozni. Ez igaz volt 100 évvel ezelőtt.

[01:27:57](#)

Ma nem igaz. Nem igaz, hogy a kultúrán belül elsősorban csak a zsidók azok, akik az új jelenségeket észreveszik, a magyarok pedig belerögzültek valami konzervatív, régi... ez nem igaz.

[01:28:12](#)

Fordítva talán igaz. A zsidó származásúak többsége, valahol nyitottabb, ennyit azt hiszem, ki kell mondani. Nyitottabb egyszerűen azért, mert nem is adatik meg neki a lehetősége, hogy bizonyos provinciális kötöttségeket, hogy úgy mondjam, vállalni tudja.

[01:28:41](#)

Nem, itt nem... valamit tudnék mondani, de az, az úgy érzem, hogy személyeskedő, úgyhogy inkább nem mondom. Szóval tudok olyan személyt, tudnék olyan személyre hivatkozni, név nélkül lehet mondani, nem konkretizálva, aki megpróbál minden vonásában valahol pontosan azért abban az értelemben konzervatív lenni, hogy nem ezt a mozgékony nyitottságot fölmutatni, csak a környezetének tulajdonképpen minden eleme zsidó és nem zsidó eleme ránéz és röhög rajta.

[01:29:13](#)

Hogy jut ez neked eszedbe? Valami olyan hősies ellenállása van, vagy hősies, hát hogy milyen kiállásra van szüksége ahhoz, hogy ő ebben az értelemben konzervatívan viselkedjen. Na, nem tudom, hogy amikor ön, ne haragudjon a konzervatív szót használta, akkor pontosan mit értett ezen?

[01:29:33](#)

Beszélő 2: Hát, pont ezt kérdeztem.

Vajda Mihály: Hogy ön mit ért rajta?

[01:29:42](#)

Ne haragudjon, nem... vicc.

[01:29:48](#)

Beszélő 2: Nem egyértelműen rossz dolgokat értek... és úgy értettem...

Vajda Mihály: Akkor jó, akkor nem is bántó.

[01:29:56](#)

Jó, de az konzervativizmust nálunk sokszor összekeverjük a provincializmussal. Azt viszont, hogy így mondjam egy zsidónak nem is adatik meg, hogy abban él.

[01:30:10](#)

Tehát az az érzésem, hogy mentalitásbeli különbségek igenis vannak ebben az országban. Azt is tulajdonképpen elfogadom, hogy ha van ez a zsidózás, akkor az azok részéről, akik részéről van, azok egy meghatározott mentalitást, egy meghatározott kulturális adottságot, tekintenek zsidónak, de hogy ez egybeesnék, hogy úgy mondjam, az etnikai határokkal, ezt én nagyon kétlem a mai Magyarországon, 100 évvel ezelőtt egy pillanatig sem.

[01:30:41](#)

Na, most ugye... hogy mentalitás?

[01:30:46](#)

Egy biztos, szóval a zsidó mentalításban az, amit annak tekintenek, bocsánatot kérek, és ami jellemző volt talán a zsidóság jelentős részére kulturálisan mindenképp, van ez a fajta, szóval distanciára való...

[01:31:04](#)

Az iróniára, a distanciára, az elhatárolódásra való nagyobb fokú készség, hogy nagyon óvatosan fogalmazzak, mint másokban, és ezt most én a Közép-Európai környezetre értem. Állítom, hogy Izraelben a zsidóság többségére ez a legcsekélyebb mértékben nem jellemző, olyan azonosulási képességet fejlesztett ki az izraeli zsidó önmagában, hogy az a számomra egészen elképesztő. Hadd mondjak el egy történetet, egyszer életemben voltam Izraelben, és...

[01:31:37](#)

Egy pillanatig semmi, szóval kivéve azokat a... kipusztítják meg értelmiségi barátaimat, akikkel együtt voltam, és akik tölem éppúgy lettek volna olaszok, bármik vagy amerikaiak.

[01:31:51](#)

Senkiben sem semmit nem fedeztem föl, ami hozzám közel állna. Nekem nem, nekem nagyon érdekes volt az a társadalom, szívesen elmennék egyszer egy hosszabb időre, nézem, mi van ott, de semmi lelki azonosulást nem volt bennem.

[01:32:08](#)

De azzal odáig mentünk, felültem egy autóbuszra Jeruzsálemben, amelyikkel el akartam menni a központi autóbusz pályaudvarra, és leültem egy ilyen gyönyörű daliás ilyen sötétbőrű lány mellé, ott volt neki a géppuskája, és vagy nem tudom mi, nem értek a fegyverekhez.

[01:32:29](#)

És aztán odaszólok neki angolul, hogy legyen már kedves és szóljon a... nekem a központi autóbusz pályaudvarán. Rám nézve, valami végtelen megvetéssel, hogy miféle nyelven beszélek.

[01:32:43](#)

Lehetetlen, nem lehet ott ennyire nem tudni angolul. Nem, egyszerűen nem tűrte, hogy én hogy jövök ahhoz, hogy ott nem héberül, hanem angolul szólítsam meg. Jó, ilyen.

[01:32:56](#)

Így egy kicsit mögöttem, a mellette lévő sorban ült egy ugyanilyen fiúban. Az is daliás volt, marcona és hatalmas és sötét bőrű és volt neki egy géppuskája, megkérdeztem azt is.

[01:33:10](#)

Az is rám néz, és nem szól egy szót sem, és akkor fölugrik mögülük két olyan pici öreg, olyan, akit én egyből zsidónak nézek Közép-Európában és odajön hozzám és azt mondja, hát miért ezeket kérdezi? Na, otthon vagyunk. Zsidó vagyok az izraeliek között. Na, kérem szépen tehát [...] pontosan ugyanazon a határvonal... azt mondják, hogy ott mindenki reakciós ebben az országban, csak az akadémiai értelmiség, a kibuc tagok és az újságíró társadalom nem. Mondom, mert azok a zsidók nem?

[01:34:00](#)

Szóval ez is azt mutatja, hogy nem faji, a mentalitás nem faji eredetű. Adva vannak mentalitás különbségek, és ezt Magyarországon történelmi okok folytán hozzákötötték egyfajta mentalitást a zsidósághoz. Ennek kétségtelen, hogy egy döntő eleme az identifikációra való képesség.

[01:34:24](#)

Hát gyengébb fokkal talán és egy ilyen önirónia, distancia stb. Na, most amikor azt mondja a magyar a zsidóra, hogy az képtelen megérteni a magyarság problémáit.

[01:34:37](#)

Hát, ez a már a Bibó elemzései, most itt nem akarom ezt visszaadni, de akkor kétségtelen, hogy mindkét oldalon mindenkinek igaza van, és még sincs igaza senkinek.

[01:34:47](#)

Mert ő nem igaz, hogy nem érti meg a magyarság problémáit, de azt mondja, hogy igen, de azok a szegény izé szlovákok is nézd meg, hogy azokkal meg a csehek, hogy bánnak, és erre a másik az, hogy nekem ehhez mi közöm, az az ő dolguk, nekem arról van... Na, most nem zsidóról meg nem zsidóról van szó. Nyilvánvalóan kétféle magatartásról van szó, és ha a zsidóra tényleg jellemző, történelmi okok folytán megint a Közép-Európai zsidóra, hogy mindig distanciát tart, hogy mindig vigyáz, hogy nem, ja, lehet így is, de azért láttunk már éjjeli öt nappal meghalni, akkor...

[01:35:26](#)

Akkor, ja, hát ez, ez, ez nem ért meg semmit, ez mindent csak kritizál, mindent csak kigúnyol.

[01:35:35](#)

Nem ezt akarja valószínűleg, de én asszem, hogy ez csak történelmileg kapcsolódott, ez a fajta magatartás nálunk a zsidóknak, tehát vannak mentalitásbeli különbségek.

[01:35:47](#)

Beszélő 2: Kisajátítás, ez zavar engem.

[01:35:50](#)

Vajda Mihály: Mi, ki?

[01:35:53](#)

Beszélő 2: Az, hogy csak a zsidó lehet ironikus és...

Vajda Mihály: Dehogy! Miért? Hát, pont, hogy nem!

Beszélő 2: Mert ez a polgárságnak vagy értelmiségnek jellemzője.

Vajda Mihály: Így van, de Magyarországon lévén, hogy a magyar polgárságnak egy jelentős hányada volt zsidó, történelmi okok folytán... most ezzel nem akartam részletezni ezt az egész történelmet, mert itt ülünk napokig, de...

[01:36:16](#)

Ennek eredményeként bizonyos olyan sajátosságok, ami Nyugat-Európában, hát, hogy teljesen természetes, az itt olyan zsidónak számít, akkor is, ha nem zsidó.

[01:36:31](#)

Beszélő 3: Egy kérdésem lenne. Úgy érzem, hogy az optimizmus, az, legalábbis én szerintem nem tudom, hogy teljesen indokolt-e és úgy érzem, hogy egy kicsit újratermelődik a zsidóságnak olyan értelemben a különállása, hogy ezt hangsúlyozzák. Én nem vagyok zsidó. Közlöm, de nap mint nap tapasztalom azokat a barátok, elsősorban barátok részéről, ezeket a megnyilvánulásokat, ami a tudatos eltörlésnek az újratermelődése. És ez nem csak, mint történelmi folyamat, vagy mint egy múltnak a maradványa érzem, hanem ezt élő problémaként, ami mondjuk, nem befolyásolja az embereknek egymáshoz való személyes viszonyulását, de már a családon kívül kilépve és a többiekkel való összetartás szempontjából azért nagyobb méretekben szerintem jelentős lehet. Vagy valamiképpen arról is kéne gondolkozni, hogy talán ez hogyan értél... értelmezhető vagy nem tudom mi erről a véleménye a többieknek?

[01:37:40](#)

Vajda Mihály: Na, most az elkülönítés... hadd kérdezzem meg, szóval a zsidók részéről érzi ezt, hogy el akarnak különülni?

Beszélő 3: Igen, úgy érzem.

Vajda Mihály: Mint zsidó?

Beszélő 3: Igen.

[01:38:00](#)

Vajda Mihály: Mondja, kicsit legyen szemléletes, én el akarom hinni magának mindenképp, mert érdekel, szóval, és szeretném tényleg minden oldalról látni a dolgot, ami lehetetlen. Steiger Kornél barátom ezután a debreceni ankét után azt mondta, hogy idehallgass, a zsidókat ki kell tiltani. És egyszer végre, mi hólyagok egymás között beszéljük ezt meg, mert amíg ti ott vagytok úgyse fogunk őszintén beszélni.

[01:38:41](#)

Na, most azt mondom, hogy ebben a viccben van egy jó adag igazság, de hát ennek ellenére mindannyian szeretnénk a dolgokat minden oldalról látni. Arra kérem, hogy mondja, mit, mit ért ezen, hogy igyekeznek elkülönülni, szóval valahogy írja ezt le, mert így az ilyen absztrakt fogalmi szinten mondja. Én elhiszem magának, de mit ért ezen?

[01:39:05](#)

Beszélő 3: Tulajdonképpen, én is csak konstátálom, tehát igazából tulajdonképpen én magam is arra lennék kíváncsi, hogy ez hogyan működik, illetve hogyan van ez belülről.

[01:39:16](#)

Vajda Mihály: Na de mi hogy van belülről? Mondjon szimptómákat és mit jelent, amikor maga azt mondja, hogy elkülönülnek? Mit értett ezen?

[01:39:30](#)

Beszélő 3: Az az igazság, hogy párbeszédnek futnak le bennem, tehát nem igazán tudom ezt kézzel foghatóvá tenni ilyen értelemben. Nem tudom, hogy mit takar a dolog csak.

[01:39:42](#)

Vajda Mihály: Nem azt akarom tudni, mit akar. Nem lényeges jelenség megkülönböztetését, a jelenséget írja le.

[01:39:57](#)

Beszélő 4: Valószínű az a nagy probléma, hogy 40 éven keresztül ilyen módon nem lehetett beszélni erről. Manapság különösen azok... 20-on éveseknek, [...] tényleg fantasztikusan, meghökkentően érdekesnek [...]

[01:40:14](#)

Az, amikor az emberekben kiderült, hogy én szlovák vagyok, te német vagy, te zsidó vagy és a többi. És én annak tulajdonítom például, hogy most már a zsidó fiatalok is, hogy is mondjam, talán félelem nélkül kimondják, hát én is zsidó kultúrából nőttem ki, esetleg zsidó nevelést kaptam, mert ez is fogja ezt tenni(?).

[01:40:39](#)

Mindenféleképp létezik szerintem zsidó kultúra, és nem csak... hogy mondjam, tehát rá oktrojálják a bíróságra, hanem azért van egy hagyományuk, hogy tradícióból nő ki a zsidóság.

[01:40:55](#)

Csak az, hogy 40 éven keresztül nem lehetett erről beszélni, hát a Bibó cikk ez egészen [...] még ezelőtt nem tudom hány évvel, hát most már hál istennek meg lehet ezeket szerezni. Tehát egyszerűen az ifjúságra szánt [...] olyan probléma, amelyet nem szembesülhetett. Beszéltünk korábban arról, hogy milyen történelmet tanított [...].

[01:41:22](#)

Hogy nemcsak az ideológia, oktatás volt a rossz, hanem sokkal kártékonyabb volt a közoktatás és egyáltalán [...] nyilvánvalóan ennek a következményeit látjuk.

[01:41:40](#)

Vajda Mihály: Itt a hölgy már régen jelentkezett.

[01:41:44](#)

Erdélyi Ágnes: [...] hozzá akar még szólni.

[01:41:47](#)

Beszélő 5: Tulajdonképpen ehhez, igen. Én egy példát szerettem volna elmondani, amit én hasonlóképpen éltem meg, mint az a kollegina, aki az előbb hozzászólt. Amikor másodikos gimnazista voltam, akkor egy padtársam írt nekem, illetve egy osztálytársam küldött egyszer óra alatt egy cédulát, egy lány, következő szöveggel, hogy én szerelmes vagyok beléd, de vigyázz, mert zsidó vagyok.

[01:42:07](#)

Na, most ezen teljesen megdöbbenem, mert nem értettem, hogy ez mi volt.

[01:42:13](#)

Hogy jön össze, és ez, ez egy egyfajta, ilyen apológia volt. Most nyilván ez az ellenkezője volt annak, amikor a zsidók el akarnak különülni vagy, szóval ennek a háttérében olyasmi lehetett, hogy valaki lezsidózta korábban, és úgy érezte, hogy neki jobb, hogyha ezt minél előbb tisztázza, hogy valahogy védekezik, hogy nehogy, nehogy visszautasítás vagy valami kellemetlen dolog érje. Na most ez a, ez az egész szituáció ahhoz kapcsolódik, amit, amit mondtál, hogy a Közép-Európai régióban ugye, vagy teljesen asszimilálódott zsidó vagy cionistaként egy nemzethez kötötte magát, vagy a vallásába kötötte magát. De nemigen adódott lehetőség arra, hogy ezt teljesen természetesen élje meg, ahogy mondjuk Amerikában ez megtörtént, megtörténik. Ahol azt mondja magáról az illető, hogy én zsidó vagyok, a gyerekem zsidó óvodába járatom, de egyáltalán nem vallásos, és azért nem megy zsidó templomba, és amikor megkérdeztem egy barátomat, kollégámat, hogy na, a kisgyerekeknek mit hozott a nyuszi? Akkor teljesen természetes mondta, hogy náluk nem jön a nyuszi, mert ők zsidók és a Passover(?) tartják, és nem a húsvétot.

[01:43:18](#)

Tehát végül is én, én azt szeretném látni Magyarországon is, hogy majd eljön egy ilyen szituáció, ahol nem kell védekezni, vagy esetleg agresszívan közölni, hogy de bizony én zsidó vagyok, hanem abszolút természetesen folynak ezek a dolgok, de nem hiszem, hogy még itt tartunk, és valószínű azért van ez, hogy hogyha... Tehát ezek a szituációk ilyen helyzetekből jönnek. Most nem tudok magyarázatot meg megoldást, csak azt, hogy jó lenne, hogyha azért ez másképp lenne.

[01:43:46](#)

Vajda Mihály: Igen, hát, de most én azért voltam, amit a hölgy mondott az elkülönülestről, azért makacsul megyek vissza hozzá, mert ha ez pusztán annyit jelent, hogy hát jó most kimondják, amit most már többen mondtatok, hogy kimondják, hogy zsidók hogy...

[01:44:04](#)

Talán azt is kimondják, ami... hogy, hogy őket a baráti körükben többnyire zsidók vannak és hasonlókat, pusztán ennyit jelent? Hát, kérem szépen, hát, ez végeredményben mindenkinek jogában áll ebben az értelemben, hát, megteremteni a saját külön világát.

[01:44:26](#)

Hogy jó ez rossz ez, tulajdonképpen nem is szabadna ezeket ilyen, hát, kicsit erkölcsinek tűnő kategóriákban leírni, mert nem, nem erről van szó.

[01:44:38](#)

Szóval nem tudom pontosan mit jelent az elkülönülés, mert ön azt egy kicsit hát, hogy így mondjam egy ilyen negatív súly az a... nem?

[01:44:47](#)

Beszélő 3: Nem volt benne...

[01:44:49](#)

Vajda Mihály: De nem úgy, hogy erkölcsi állításnak, hogy hát ez baj, hogy most akkor, akkor...

[01:44:54](#)

Beszélő 3: Úgy érzem, hogy ez van, és nem tudom, hogy ezzel mit kéne tenni?

Vajda Mihály: Na, most itt...

Közönségből: Mit kéne tenni?

Vajda Mihály: Kérem szépen, a következőről van szó, az asszimiláció szót [...] Gyuri mondta ki, és nem hangsúlyoznám, nem ezen a vonalon próbáltam.

[01:45:18](#)

A... emancipáció, a zsidó emancipáció bekövetkezett Magyarországon viszonylag korán, és akkor a zsidóság egy jelentős része abszolút módon asszimilálódni akart.

[01:45:31](#)

Aztán a környezet hát több történelmi aktusban nem igazán engedte ezt meg neki, ugye?

[01:45:39](#)

Ma a zsidóság egy jelentős része nem vallásos, csak azt hiszi, hogy számon tartják rajta, hogy zsidó, ő is számon tartja magát, hogy zsidó, és azt mondja, hogy akkor nem is akarok asszimilálódni.

[01:45:51](#)

Én meg akarom őrizni a zsidóságot, annak ellenére, hogy én magyarnak érzem magamat.

[01:45:57](#)

És ehhez nekem jogom van.

[01:46:02](#)

Na, most itt van a különbség, Amerikát hoztad föl. Egy amerikai zsidó azt mondja, hogy ő egy jewish American.

[01:46:15](#)

Egy magyar zsidó azt mondja, hogy ő egy magyar zsidó.

[01:46:20](#)

És a sorrend nem közömbös.

[01:46:24](#)

A magyar zsidó az annyit jelent, hogy az alap identifikációja a zsidó, de ő a zsidóságnak a magyar csoportjához tartozik.

[01:46:34](#)

A jewish American az annyit jelent, hogy egy Amerika egy nem lehet egyszerűen csak amerikai, kivéve azt, aki a Mayflowerön jött, az összes többi, az összes többinek van egy másik identitása is, de ettől ő abszolút amerikai. Kérem szépen az amerikai nemzeti érzést az zászlóhoz és az útlevelelhez kötődik.

[01:46:56](#)

Egy szót nem tud angolul, de már megvan az amerikai útlevele. Ő bizony amerikai, kétség fel nem merül, hogy ő amerikai. És spanish American és kész el van az ügy intézve, el van boronálva. A Magyarországon ez nem ilyen egyszerű és nem csak Magyarországon, hanem az európai országokban. Ez nem ilyen egyszerű.

[01:47:16](#)

Nem lehet valaki egyszerre kettő, ez a környezet álláspontja. Hogy mi az? Hát, akkor te kettő is vagy én meg csak egy. Azt hiszem, hogy jó viccesen hangzik, de nem ilyen vicces a dolog.

[01:47:35](#)

Ha te azt mondod, hogy magyar zsidó vagy, akkor te nem lehetsz igazán jó magyar, mert akkor te, a te alap identifikációd a zsidó. Én azt elhiszem, hogy te szereted a magyar kultúrát. Én elhiszem azt, hogy te csak magyarul tudsz jól beszélni. Én elhiszem azt, hogy te itt szeretnél élni, és ez a te igazi környezeted, ez a te hazád és így tovább. De, de neked van egy másik kötődésed. Velünk, a többséggel szemben nekünk csak egy van.

[01:48:06](#)

Nem okoz ez problémát? Ha szolidaritás kérdése merül föl. Kivel leszel szolidáris? Az én válaszom, erre csak egy. Tessék mondani, miért kell? Mikor kell majd ennek a szolidaritás kérdésnek felmerülnie?

[01:48:28](#)

Jó, és itt most sajnos vissza kéne mennünk tizenkilencre. Azt hiszem, hogy a mai magyar, nem a mai, hanem a két háború közötti Horthy korszakbeli antiszemitizmus megértéséhez nem lehet ezt a korszakot nem elemezni, és ott megint bejött valami új csavar, ugyanis.

[01:48:48](#)

Ugye, Trianon. Nem hiszem, hogy van még európai nemzet, amelyet ilyen fokú, hogy úgy mondjam, trauma ért volna, mint tizenkilencben a magyarságot.

[01:49:05](#)

Mert lehet azt mondani, hogy kérem és a lengyelek? A lengyel történelem, igen, azokat állandóan megszállták, az egy másik dolog.

[01:49:14](#)

Az olyan, mint a török hódoltság, meg az olyan, mint ahogy az oroszok megszálltak minket. Ez mind borzalmas, de nem volt egy olyan fokú traumatikus élmény. Azt hiszem, hogy ez ma már zsidók és keresztények egyformán elég nehezen tudjuk újra utánaérezni, hogy miféle trauma lehetett az az abszolút... Hát az, az, az... hát, a Szent Istváni Magyarország. Hát, az nem volt megkérdőjelezhető.

[01:49:45](#)

Hirtelen kiderül, hogy mi? Hogy nem megkérdőjelezhető? Nincs! Kész, kétharmada nincs.

[01:49:54](#)

Teljesen irracionális alapokon, ráadásul. Tehát nem, aki még racionálisan megpróbálta volna magyarázni magának, egy jászai típusú valaki, ugye. [...], hogy zsidó, hogy hát...

[01:50:10](#)

Ugye a határok? Hát az etnikai, hát azt se tudta, mert nem az etnikai határok mentén húzták meg a határokat.

[01:50:21](#)

Na, most itt van ez a trauma és a zsidóság elkezd így magyarázkodni, hogy ja, kérem ez borzasztó igazságtalanság volt, mert hát ott a Csallóközben nem is szlovákok laknak, az szintisza magyar... Milyen alapon adták ezt a szlovákoknak? És a magyarság többsége nem

érti, hogy most mit beszél ez. Nem mindegy, hogy magyarok vagy szlovákok laknak ott? Az a mienk.

[01:50:46](#)

Kérem, az vesse az ilyenre az első követ, aki még soha történelmi érvet nem használt semmi mellett, ugye?

[01:50:59](#)

És a végére azt mondom, hogy a zsidók is történelmi érv alapján mentek Palesztinába. Más érdem emelet nem nagyon volt.

[01:51:07](#)

És a Tivadar Hetzl úgy gondolta, körülbelül egész életében, hogy ez egy nagy pusztaság, ahol senki sem él. Igen, hát így, akkor lássuk be, hogy ez nem a zsidó, vagy nem zsidó tulajdonsága, hogy bizonyos dolgokat nem, nem vesz észre, nem lát meg. És bizony az egy ilyen abszolút sokk pillanatban.

[01:51:35](#)

Minden valószínűség szerint az a Közép-Európai zsidó, aki egyrészt, kérem szépen, jól tudott németül. Nem a K und K hadseregben tanulta meg a német nyelv elemeit, hanem otthon németül beszéltek, aki vándorolt ebben az egész monarchiában.

[01:51:57](#)

Volt a zsidóság egy része, amelyik nagyon büszkén lakott itt vagy ott, egy meghatározott helyen. De a frissen bevándoroltak, hát végeredményben ide kerültek, oda kerültek, szerették Magyarországot, mert ez volt az az ország, amelyben tényleg az emancipáció, polgári emancipáció teljes volt.

[01:52:15](#)

Bejönnek, de hát lehet, hogy máshol is, és ha éppen mondjuk Erdélybe ragadt vagy a felvidéken, hajlamos volt tudomásul... Hát édes istenem, há' most idáig igyekeztem elmagyarosodni, most nem Magyarországon vagyok, most majd igyekszem elszlovákosodni, vagy elrománosodni. Ma már nem óhajtja egyik sem, ha még maradok hozzá.

[01:52:42](#)

De nem volt számára olyan természetes, olyan mélyről jövő az ő magyarsága, hogy is lett volna, kérem szépen, ne abszurdumokat követeljünk a másikon.

[01:52:54](#)

És ebből adódik egy ilyen fajta hát, ez az egész kérdéshez egy másfajta hozzáállás. És ezt úgy hát, számon kérjük egymáson, akkor kiderül a magyarról, hogy ő nacionalista a zsidó szemében,

a zsidóról kiderül, hogy ő képtelen a magyarság problémáit, nehézségeit, a szörnyű történelmi élményét felfogni. Azt hiszem, ez iszonyatos, mit rontott a zsidóság helyzetén.

[01:53:26](#)

Beszélő 6: Szerintem létezik egy másik irány, és egy másik példával szeretném ezt megvilágítani, hogy valahányszor új osztályba kerültem, mondjuk ez előfordult gyakran, mivel ki szoktak rúgni mindenhol, tehát valahányszor új osztályba kerültem, mindig finoman felhívták a figyelmem tehát, hogy kik azok, akik zsidók.

[01:53:42](#)

És ahogy... az egyetlen eredménye, [...] szimpátia.

[01:53:46](#)

Tehát, de én elég sok emberrel találkoztam, akikkel, akiknél, ha valaki zsidó, az jó pont volt. Emiatt...

Vajda Mihály: Én is.

[01:54:00](#)

Amiatt... és akkor én mániákusan, lehet, hogy nincs igazam, de mégis mániákusan visszamegyek arra, vagy még akar...

[01:54:09](#)

Hogy, hogy pontosan erről van szó, ma élünk egy országban, amelyik őszintén és egyértelműen modernizálódni akar.

[01:54:15](#)

És nagyon sokan egyszerűen azt mondják, hogy lehet, hogy teljesen jogosulatlanul, hogy ezek, ezek jól fogják csinálni. Ezek képesek lesznek rá, ezekre lehet építeni. Ezekben meg van történelmi adottságként az az ügyesség, ami belőlünk még hiányzik. Ma van egy ilyen viszony a zsidósághoz. Ugyanaz a furcsa dolog, ami Lengyelországban is bekövetkezett, miután hárommillió Lengyel zsidót kiirtottak, és nem sok könnyet hullattak a lengyelek értük. Sokkal antiszemitaabb nemzet volt, mint a németek, tagadhatatlan. Aztán a maradékot elzavarták '68-ban.

[01:54:54](#)

És aztán elkezdtek sopánkodni, hogy te jó isten, ezért nézünk mi így ki gazdaságilag. Na, most ezt én egy... én egy kicsit túlzásnak érzem, hogy szerintem nem, nem valahogy nem, nem, tudom elhinni, de nekem szavahihető lengyel emberek, akik értenek a közgazdasághoz és társadalmi, szociális, szociológiai [...] azt mondják, hogy higgyem el, hogy ez az utolsó... a kegyelemdőfést jelentette a lengyel gazdaságnak. Hogy azzal, hogy '68-ban jött az antiszemita hullám, a gazdaság megmaradt, zsidó gazdasági szakemberek elhagyták az országot. Kész. És

van itt is egy ilyen, hogy kérem szépen, ezek értenek hozzá, mi máshoz értünk. Kész, el van intézve, ettől nem magasabb rendű emberek, de nem is alacsonyabb rendűek.

[01:55:43](#)

Hát, bízunk bizonyos dolgokat rájuk. Ez is lehetne egy teljesen racionálisan dolog.

[01:55:49](#)

Na, most, de amit maga elmondott, az borzasztóan érdekes a számomra. Szóval a szimpátia azon az alapon, hogy hát ezek... Ne haragudj, hogy ezt mondom, valószínűleg ezért magát mindenhol kirúgták, akkor nem lehet egy nagyobb konform egyéniség, nem egészen az.

[01:56:09](#)

Miért érzem én ezt jó pontnak? Azért mert zsidó vagyok, lehet.

[01:56:15](#)

Kérem, mondja rám bárki azt, hogy hogy ti ilyenek vagytok, mindig ugráltok. Na, most itt van egy olyan érvrendszer sajnos, amivel szintén szembe kell néznünk, csak hát nem, mindent nem tudunk egyszerre.

[01:56:28](#)

Van egy következő érvelési mód, ez ilyen finom intellektuális. Nézd meg, ugye? '44 még megérttem őket idejönnék. '45, bosszú. Értem én, és kommunisták lesznek. És hát, ők csinálják a legrosszabbat, az egész Rákosi korszak rájuk épül. Sok igazság van benne, nem szabad elhallgatni, mert baj lesz belőle.

[01:57:02](#)

Majd jön egy Kádár korszak, és az minél több pozitívumot hoz... Jó ez ma már ezt mindenki elfelejtette, mert a Kádár korszakról nem mondunk már egy jó szót sem, teljesen igazságtalan.

[01:57:19](#)

Amikor kezd itt élhető lenni az élet, akkor elkezdenek ugrálni. Ők lesznek az ellenzékiek, hát magyarázd meg nekem, hogy miről van itt szó. Hogy a rákosi korszak én, hallod ezt, így nekem jöttek ezzel értelmiségiek kérem szépen, annak a tudatában, hogy én zsidó vagyok. És lezajlott ez a beszélgetés.

[01:57:42](#)

Ti nektek... nem, a ti nektek nem is volt. Nem, nem ilyen primitív az egész, a zsidóknak. Mert lehet, hogy te egy kivétel vagy. A rákosi korszak jó volt? Mert ott hatalmon voltatok. A kádár korszakban, nem voltatok hatalmon, de az élhető volt ennek a nemzetnek, az élet. Ott persze elmentek ugrálni és ellenzékivé lesznek.

[01:58:12](#)

Tehát a distancia, amit emlegettem az néha, valóban nonkonformitás, és aztán ez vissza lesz, hogy úgy mondjam fordítva, és a nonkonformitásból kell, hogy olyan emberek, akiknek semmi se jó, akik mindig ugrálnak, ha nem ők vannak hatalmon.

[01:58:34](#)

Na, most kérem szépen, ilyen mitológiákkal szemben tulajdonképpen érvelni nem lehet. Mert a két tény, amire ez az egész érvrendszer épült, ennek az úriembernek az érvrendszere, két tény van benne. Az egyik a rákosi korszak felső vezető rétege kétségtelenül homogén zsidó volt. Ugye?

[01:59:02](#)

Kettő, a még nagyon elszigetelt ellenzéki mozgalom kétségtelenül, hát nagyon túl reprezentálta, tartalmazott zsidókat.

[01:59:18](#)

Most ezt a kettőt nem tagadjuk, márpedig ezt én nem tudom és nem is akarom tagadni. Akkor ezek után már hozzáállás kérdése, hogy ezt a dolgot, hogy értelmezem.

[01:59:33](#)

Tehát mindig is volt, de ez a nonkonformitás vonzódása a zsidósághoz.

[01:59:46](#)

Van egy ilyen elem, nagyon sok történetet lehetne mesélni.

[01:59:56](#)

Beszélő 7: Hát, egyrészt van egy kis ellenvetésem, de még meditálok rajta, hogy igaz-e. Addig elmesélem az én történetemet is a zsidókról, mert hát ezek szerint mindenkinek van egy személyes története. Egyszer egy esti iszogatás közben egy nagyon régi kedves barátom megkérdezte, hogy „mondd te nem vagy zsidó?” És én nem vagyok zsidó, soha fel sem merült bennem, hogy ennek értéktartalma lehet és mondtam, hogy nem. Hát, miért gondolod? Azért, mert olyan agresszív vagy. És akkor elkezdtem gondolkozni rajta, hogy, hogy talán tényleg akkor, akkor végül is ez egy kitüntetés, lehet, hogy zsidónak néznek, bár nem vagyok az, de miközben ezt mondom, azért végül is az az ellenvetés fogalmazódott meg bennem, hogy...

[02:00:37](#)

Hogy ön azt állítja, hogy itt egy nagyon erős modernizációs kényszer van ebben az országban. Nekem ez ellen van valami érzelmi ellenállásom ezzel a dologgal kapcsolatban. Én nem érzem ezt a borzasztóan erős modernizációs kényszert, és nem mondanám azt... Ez egyébként arról jutott eszembe, amit Bernát tanár mondott, hogy, hogy az erdélyi magyarság Közép-Európa zsidaja, vagy lesz Közép-Európa zsidójává, hogy, hogy azt mondja a [...], hogy hogyha az a feltétele, a mi európaiságunknak...

[02:01:07](#)

Hogy ismerjük el a kisebbségieknek, a magyaroknak a jogait, akkor mi nem is akarunk olyan európaiak lenni? Mi nem megyünk be ebbe az európai házba, tehát ez egy antimodernizációs álláspont. Nekem az az érzésem, hogy ilyen hatalmad van, ez Magyarországon nincsen, de azért van, van egy kis félelem a modernizációtól. Úgy szeretnék az emberek, hogyha, hogyha mi is jóléti ország lennénk, hogyha mi nekünk is jól menne, ha mi is elmehetnénk a Bermudákra nyaralni, de azt azért nehogy itt most ezek az amerikaiak éppen a rágógumit rágják meg, hogy itt előntik ez a horrorfilmek, ez azért úgy nem kell nekünk. Ennyire azért nem akarunk mi modernizálni, hogy van ennek egy kis emocionális, szóval van az emberekben, legalábbis a valamiféle középosztály nyugalomhoz jutott társadalom hordozó erőnek van egy kis félelme ettől a modernizációtól. Hogy úristen, akkor ez itt most jön és kavar, és a mi nem túlságosan nagy nyugalunkat és kényelmünket meri kétségbe vonni és hoz olyan dolgokat, amelyeket még nem is tetszenek azért annyira, hogy nincs rendben valami.

[02:02:17](#)

Vajda Mihály: Azt hiszem, hogy van egy sok kis, csak nem tudom, hogy ezt...

[02:02:22](#)

Beszélő 7: És hogy akkor így jönnek, és, hogy itt vannak a zsidók és nyilván ez így merül föl, hogy itt vannak a zsidók, akiknek meg ez annyira tetszik.

Vajda Mihály: Mi?

Beszélő 7: Már ez a modernizáció, hogy ő nekik ez olyan jól megy. Tehát, hogy, hogy nincs-e a feltámadó antiszemitizmusban, egy ilyen, hogy nekünk, magyaroknak, ez a, ez a modernizáció azért nem biztos, hogy olyan jó lesz. Szeretnénk, mert, mert jól élnek, akik modernnek, de hogy mi azért nem biztos, hogy annyira akarjuk ezt.

[02:02:53](#)

Vajda Mihály: Na jó, de én azt hiszem, hogy a modernizáció árnyoldalaként fogalmazzák ezt meg, és legyünk őszinték, egy csomó olyan vonása van a modern fejlődésnek, mert a rágógumi meg a... ez egy felületes ízé, de, de mondjuk a drog.

[02:03:15](#)

A kábítószer, amely kétségtelen, hogy önti el a modern világot és az is kétségtelen, hogy amit itt becsületes rendes rendőrállam volt, nem egy ilyen kádárista miszmas.

[02:03:30](#)

Addig itt egyáltalán nem volt semmiféle kábítószer. Hát ellenőrzés volt a, egyáltalán aki jött be a határon azt is egy órát macerálták, hát ott meg lehet találni a kábítószert is, nem is indult el szívesen.

[02:03:46](#)

Én nem állítom azt és senki, aki a modernizáció híve, hogy az is, hogy hát egye fene, hogy nem baj, ha az árnyoldala is vele jönnek.

[02:04:00](#)

Akkor is akarjuk, hát akkor is akarjuk, de próbáljunk valamit tenni az árnyoldalak ellen. Nem, nem érzem azt, hogy ezek a modernizált, mert ön is azt mondja, hogy azért az ország többsége modernizálódni akar, mert jól akar élni, mert azt szeretné, hogyha bemegy az élelmiszerboltba, akkor itt is...

[02:04:22](#)

Nem, nem az a baj, hát Magyarországon igazán mindent lehet kapni. Nekem legfeljebb négy boltba kell mennem és nem azért, mert az hiányzik, hanem azért mert ki a fenét érdekel, majd, majd rendelünk. Amit meg szoktam kérdezni azért sarki ábécében, hogy miért nincs már egy hete sajt, mert még nem rendeltünk.

[02:04:45](#)

És miért nem rendelték, ráér. Múlthéten volt sajt szükség.

[02:04:52](#)

Na, most ezt nem szeretné más se. Ez, ezen aztán nem szeretné ezt, a ezt, az, hogy örökké hogy koldusok vagyunk a világban, ha kimozdulunk most, hát persze értelmiségiekre gondolok.

[02:05:07](#)

De mások is szeretnének utazni, mert látják, hogy mondjuk a nyugat németek közül a igen alsó kispolgári rétegek is eljutnak a világ más részeire. És itt, amiket maga úgy mondott. Szóval én azt hiszem, hogy az ország modernizálódni akar, és hogy ennek árnyoldalai vannak. Hát tegyünk valamit ez ellen, és nem hiszem, hogy túl bonyolult gondolatmenet lenne, hogy a zsidók azok, akik úgy akarnának modernizálódni, hogy ez ellen nem tesznek semmit. Nem gondol, hogy gondolja, hogy van ilyesmi?

[02:05:37](#)

Beszélő 7: Hogy érzek ebben egy ilyen elhatárolódást, hogy ezeknek ez nem baj. Hogy jön ez a szenny is, jön ez a sok szemét is, hogy ezeket ez nem zavarja. Bennünket, magyarokat, mi magyarokat, akik a [...] magyaroktól ugye még ily módon is különbözünk, minket ez zavar, mi ezt nem akarjuk, mi nem akarjuk, hogy ebből az országból Amerika legyen.

[02:05:59](#)

Vajda Mihály: Lehet, hogy van ilyen, nem tudom, ezen most ez egy új valami, amit mondasz.

[02:06:05](#)

Erdélyi Ágnes: Elnézést kérek, fél 11-kor mennek a buszok, aki el akar távozni, azt engedjük meg jó, az eltávozhat.

[02:06:12](#)

Vajda Mihály: Még ha nem mennek a buszok, akkor is megengedjük.

[02:06:20](#)

Vajda Mihály: Ez fontos ez.

Erdélyi Ágnes: Jó akkor folytassuk, most már.

[02:06:24](#)

Beszélő 4: [...] egy másik oldalról nem értek egyet az előadással, és valami antiszemita érzelmek kezdtek bennem feltámadni, amikor az hangzott el, hogy, valaki úgy érvel, tehát egy értelmiségi, mondtad, hogy amikor tehát ez az életképesség egyrészt, hogy amikor a Szovjetunió megszállt bennünket és egy vezető gárdát állított, hogy az elvégezze az maga munkáját, azoknak a, az egy homogén zsidó réteg volt.

[02:07:03](#)

És utána, amikor a Kádár rendszer alatt külügyben időnként megfigyelhettem, csak parasztfiú lehetett, követségen, nem a kereskedelmi részlegben.

[02:07:19](#)

Akkor és ugye meghozták azt a liberális intézkedéseket, vagy megengedtek bizonyos liberalizmust, akkor a zsidók lettek az ellenzék.

[02:07:32](#)

Na, most hát az, elkezdtünk vitatkozni, hogy hányat kell számolni ahhoz, hogy homogén legyen ez a zsidó vezető réteg.

[02:07:43](#)

Ez kétségtelen, nagyon erősen zsidó volt.

Vajda Mihály: Csinálhatunk egy kísérletet, tessék, fiatalok vannak itt ugyanis.

[02:07:54](#)

Olyan fiatalok, akik nyilván a rákosi korhoz csak néhány nevet tudnak kötni, mert mondjuk olyan Végh Béla neve nem jelent nekünk semmit. És nem ő volt a névsorban az utolsó.

[02:08:16](#)

Vagy tessék mondani a Rákosi korszak legfőbb vezetőit, valaki kiabálja. Na, tessék mondani.

Közönség: Rákosi Jenő, Farkas Mihály, Révai és aztán jött a Rajk.

[02:08:31](#)

Vajda Mihály: Egyiket kivégezték, a másikat becsukták.

[02:08:35](#)

Szóval nem... félreértettél Árpád én nem azt akartam mondani, hogy az érvek érvrendszer... Én azt mondtam, hogy két tény van. Egy, a legfelső vezetés homogénen zsidó volt, az a bizonyos vezető klikk, amelyet Rajk és bandája állítólag meg akart ölni. Ezek mind zsidók voltak.

[02:08:56](#)

Beszélő 4: Jó, de most szabad bele, én [...]. Szóval nem ez a problémám, hogy ez, ezek nem volt, hanem az, hogy miért voltak zsidók.

[02:09:10](#)

Az a lényege a dolognak, hogy a nagyon is zsidókat nem szerető és nem is orosz Sztálin.

[02:09:20](#)

Egy olyan réteget kívánt végrehajtónak, tehát a céljainak az felelt meg, hogy ezek minél jobban elszigeteltek voltak.

Vajda Mihály: És minél jobban ki vannak neki szolgáltatva, hát persze.

Beszélő 4: Az adott történelmi helyzetben a zsidók voltak az alkalmasak, és ez a mondjuk a Rákosinak az antiszemitizmusa, hogy odáig ment, hogy, hogy a ronda zsidó legyen a védője Rajknak, hogy mindenki lássa, hogy azért ez is egy rossz ember annak ellenére stb.

[02:09:54](#)

Tehát na, mostan ebből esetleg ott kezdődik ez a történelmi tény, amit megértünk, hogy ez így volt, de hogyha ezt valaki úgy ferdíti tovább, de még ezt ne szakítsál meg, mert ez megint nem annyira lényeges, hanem az után, hogy tehát a zsidók hozták ránk ezt a bajt.

[02:10:16](#)

Azt a hírnököt összetéveszti az üzenet küldőjével, tehát ez semmiképpen sem lehet alkalmas arra, hogy, hogy antiszemitizmusnak a vádjául jó, ezt tudom, hogy ezt elismered.

[02:10:30](#)

Csak, azt is kell mondani, hogy ugyanakkor leszűkíteni erre a négy emberre.

[02:10:39](#)

Vagy öt emberre, vagy hat ember, vagy tíz emberre az egész jelenséget. Megint végzetes lenne, mert sokkal több embernek kellett együttműködni végül is ahhoz, hogy ez működjön, bár nem túl sokáig működött. A magyar nép, lakosság ország nagyobb dicsősége. De a másik még rosszabb, hogy azt mondani, hogy amikor ezek kiszorultak a hatalomból a Kádár rendszernek a sajátos történelmi szituációban létrejött, sajátos hatalmának a gyakorlásából, akkor a zsidók voltak az ellenzékiek, mert ez mondjuk, engem személyesen is sértene, mint ahogy az is sért, hogy csak a zsidóknak van humora vagy [...] vagy stb.

[02:11:24](#)

Ők tudnak három oldalról megnézni egy [...]. És akkor találkoztam, még ezt elmondom, hogy hogy mikor sértődtem erre meg konkrétan, hogy az ellenzékiesség és itt az RTSZ követett el hibát. Egyszerűen az ő érdemük, tehát vagyok én olyan ellenzéki, amióta csak vagyok.

Vajda Mihály: Nem láttad, hogy a tudjuk, merjük, tesszük az egy kicsit, az egy igen erőteljes kritikai élel.

Beszélő 4: Igen jó, de hát már most tehát pontosan itt merül például bennem föl egy olyan, hogy nono, mi is vagyunk, tehát nem a kisebbség, hanem...

Vajda Mihály: Mert te nem antiszemita érveket akarsz kovácsolni egy történelmi szituációból, hanem éppen az ellenkezőjét.

Beszélő 4: De ez az a pont, ahol viták keletkezhetnek ilyen szinten is éltek között. Tehát amikor azt mondják, hogy mert azt mondtad, hogy ez ellen nem tudsz érvet mondani. Tehát az első ellen van egy érv, hogy...

Vajda Mihály: Azt hiszem, hogy félreérthető volt. Én nem azt mondom, hogy ez ellen nem tudok érvet mondani. Hát mind azt el tudjuk mondani, amit te is elmondasz, hanem aki ebből azt a következtetést akarja levonni, hogy a zsidók egyrészt hatalomvágyók, másrészt nekik semmi sem jó, állandóan csak a kákán és a csomót keresik, akkor én ezt az embert nem fogom logikai érvekkel meggyőzni ennek az ellenkezőjéről. Én csak ennyit mondtam, hogy itt már nem használ a racionális érvelés, aki hiszi azt, hogy a Rákosi vezető csoport homogén zsidó volta egyrészt az úgynevezett demokratikus ellenzék, mint mozgalom, ha tetszik...

[02:13:20](#)

Összetételének zsidó túltreprzentáltsága, másrészt elegendő érv az antiszemitizmushoz, azzal én nem vitatkozom, mert úgysem tudom meggyőzni semmiről. Én csak ennyit akarok mondani.

[02:13:34](#)

Most, aztán amikor most, hogy én miért nem mondtam el, hogy ez miért nem igaz, mert az az érzésem, hogy egy olyan közösség előtt állok, amelyiknek nem kell ezt elmondanom.

[02:13:44](#)

Ez az érzésem, hogy hogy teljesen felesleges, mert most belemehetnénk egy csomó történelmi kérdés, ugyanis izgalmas, hogy miért volt ennyire zsidó ez a kommunista mozgalom ugye? Mert az volt és kétségtelen, hogy a moszkovita része az majdnem homogénen zsidó volt, már ebből is következik, tehát a Sztálin másban nem bízott meg, mint akik tudták, hogy mi fán terem ez a rendszer, akik tudták, hogy itt aztán engedelmeskedni kell, mert különben baj van, tehát ők csak, ő csak a moszkovitákban bízott meg. Azok meg homogénen zsidó társaság volt egy majdnem amúgy, Nagy Imrét kivéve.

[02:14:22](#)

És hát erre kéne inkább [...] találni, hogy miért volt az, hogy a magyarországi kommunista mozgalom kevésbé volt zsidó, de minden valószínűség szerint egy végtelenül egyszerű a magyarázat. Azok, akik kommunisták is voltak, meg zsidók is, azok garantáltan nem éltek túl negyvennégyet, garantáltan. Én ugyanis nagyon sok olyan...

[02:14:53](#)

Hát velem egykorú embert ismerek, akiknek a szüleit nem csak azon az alapon ölték meg, hogy zsidók, mert ez már mindegy, ha az embert megölik, talán nem mindegy, hanem azon az alapon is, hogy kommunisták voltak. Tehát az itthon maradt kommunista részleg, az viszont nem volt zsidó ennek eredményeképpen. Hát itt kis csoportokról van szó, kérem szépen, a kommunista pártnak azt hiszem nyolcszáz tagja volt. Úgyhogy...

[02:15:21](#)

Ebből adódott ez a lehetőség, ugye, hogy a vezetés az tiszta zsidó legyen. Azután azok, akiket viszont perbe fognak kivégezni stb. az ne legyen zsidó. Csehszlovákiában nem így volt Csehszlovákiában fordítva.

[02:15:37](#)

Szóval ezt a Sztálin zseniálisan tudta kihasználni ezeket a lehetőségeket, hogy manipuláljon, amit elmondta. Tehát én nem itt nem azt akarom mondani, hogy itt megáll az érvelés, azt akarom mondani, hogy aki ebből milyen következtetéseket von le, lévén hogy két tényre épít, ezt a két tényt megcáfolni nem tudom.

[02:15:58](#)

Nem is érdemes vele vitába szállni. Pont ez az előítéletrendszerek természete, hogy nincs, nincs mibe belekapaszkodni, mert, mert számára az a fontos, hogy találjon két olyan tényt, amelyik a már meglévő előítéletét, hát hogy mondjam, alátámasztja és akkor nincs mit tenni.

[02:16:17](#)

Beszélő 4: Na most a második esetben?

Vajda Mihály: Most a második esetben, hogy túlreprezentált, ez igaz.

Beszélő 4: Nekem nem, nekem nem tud, szóval tényleg nem tudom azt mondani...

Vajda Mihály: [...] most itt várjál, ha te azt mondod, hogy...

Beszélő 4: De Antal nyerte meg a választást.

Vajda Mihály: Én nem arról, álljon meg a menet. Én a Kádár korszakbeli, úgynevezett demokratikus ellenzékről beszélek, mint csoportról, nem arról, hogy aki ma ellenzéki és arról sem beszélnek, aki akkor ellenzéki volt, hanem beszélek arról a bizonyos demokratikus ellenzéknek nevezett csoportra, amelyből az SZDSZ lett.

[02:16:57](#)

Beszélő 4: Hát az egy része az egész ellenzéknek.

Vajda Mihály: De ez volt a felszínen, ezt csinálta a beszélőt.

[02:17:04](#)

Erről volt szó a *Szabad Európában* ezek szerveztek. Most lehet ezt mondani, lehet azt mondani, amit az Antal mondott is, hogy kérem szépen, hát nem biztos, hogy az az ellenzéki, aki ilyen látványos akciókat követel.

Beszélő 4: Lehet kényszerítették rá, mert korábban hatalomnak a bizonyos értelemben részei [...]

[02:17:30](#)

Beszélő 8: Mondjam? Lenne egy nagyon rövid megjegyzésem hozzá. Én úgy érzem, hogy a horror filmeknek, a különböző pornográfia nem nyomasztja, hogy nem visszataszító, sőt úgy érzem, hogy a széles tömegeknek még nagyobb harmada és még nagyobb pornográfiát [...], hogy ezt nem hiszem, hogy ez egy komoly érv lenne. A másik dolog, ami számomra az egész antiszemitizmus kérdését egy kissé gyanússá teszi, mert én...

[02:17:58](#)

Lehet, hogy naiv vagyok vagy vak vagyok, vagy túl élesen látok, nem tudom. Én nem érzékelek komoly antiszemitizmust, jelen pillanatban. Egy valamit viszont érzékelek egy bizonyos játékot.

[02:18:09](#)

És én úgy érzem, hogy a választási küzdelmek és az antiszemitizmus kérdésének felmerülése között, mintha bizonyos összefüggések lennének, és ezt úgy érzem egy eléggé piszkos politikai játék, és a másik dolog meg azért piszkos, mert tényleg nem logikai érvekre, hanem az érzelmekre hat.

[02:18:28](#)

És ez egy nagyon veszélyes tényező. Én el tudom fogadni Szekfü Gyulának azt a véleményét, hogy 1848-ban nem alulról indult egy forradalmi mozgalom, hanem tulajdonképpen egy embert követtek, aki ráadásul rossz politikát folytatott. Véleményem szerint Szekfünek ebben is igaza van, amikor Kossuthot követte, akkor egy rossz irányzatot követett. Na, most, de mást szeretnénk mondani, hogy mennyire hatnak az érzelmek. Elmondanék én is egy sztorit, ami számomra nyomasztó volt. Itt zajlott ezen az egyetemen körülbelül másfél vagy két éve az aud maxot teljesen megtöltötte a hallgatóság, mert Amerikából, illetve pontosabban Kanadából eljött ide Faludy György, költő.

[02:19:11](#)

És elmentem én is, mert hát ez egy olyan időszak volt, amikor Recskről már beszéltek, de tulajdon... újságok talán írtak róla, de valószínűleg azokat az újságokat azok olvasták, akik egyébként is tudták, hogy mi volt az a Recsk, úgyhogy széles tömegeket nem érintett. Kíváncsiságból... Akkor jelent meg frissen egy Faludy kötetről [...] fordításokból. Visszaemlékeztem, hogy valamikor középiskolás koromban, elsős, másodikos koromban néhány Faludy versnek kell megtenni...

[02:19:44](#)

Beszélő 8: Igaz, hogy akkor Goethe Faustja volt a kedvenc, s ezek mellett ennek a [...] igazából nem izgattak és megvásároltam ezt a kötetet, hogy a régi emlékeimre bízva és elintéztem magamban. Jó, jó, de hát azért eléggé másodrangú költő ez a Faludy. Benn ülünk a teremben és a Zoli barátom ült mellettem szóváltás... mert eléggé másodrangú költő, azt mondja, hogy csendesebben, mert meg fognak lincselni a bölcsészek. Utána bejön a Faludy, mert késett hatalmas tapsvihar véleményem szerint a Rákosit tapsolták ilyen vastapssal utoljára ebben az országban és a hallgatóság föláll. Hát én ilyen tömegmozgalmakban elég nehezen tudok részt venni és törtem a fejem felálljak, ne álljak föl, nem álltam. Elején nem álltam föl, tapsolni és mindenesetre nem tapsoltam, mert az elején minek tapsolják, hát majd eldől, mond valamit akkor esetleg, meg az, hogy elvégre is az, hogy egy költőt ünnepelek és nem egy politikust. A hallgatóság fölállt, tapsolt, kinkeservek között én is fölálltam lehajtott fejjel és utána egy két-három hétig zavarban voltam, mert nem mertem a tükörbe nézni, mert attól féltem, hogy szemem köpöm magam. Na, most ez... és gyakorlatilag tényleg veszélyes lett volna elmondani, mert itt az érzelmek hatottak, nekem meggyőződése, hogy a jelenlegi választásokkor sem racionális megfontolás van.

[02:21:12](#)

Hanem a tömeg, széles tömegekben, ha nem érzelmek, és ez egy iszonyúan veszélyes dolog, amikor érzelmekkel elkezdnek játszani, különösen akkor, ha egy zsidó kérdés vagy egy akármilyen másmilyen kérdés vetődik fel az érzelmek apellálva.

[02:21:30](#)

Beszélő 9: Egyetlen egy dolgot a hallgatóság nevében, hogy egyrészt ez nem egészen így volt, mert előtte volt a törvénysértés nélkül [...] előttem említették nem sokkal, és az az előtti nap pedig a róla készült [...], és én úgy gondolom, inkább ezeknek szólt ez. Meg, hogy meg, hogy

[...] nincs nincsen, hogy ott nincsen annak, hogy a másiknak, mert azt hiszem, hogy ő nem is a idézőjelesen a költőiségében volt ott.

[02:22:01](#)

Beszélő 8: Ez kétségtelen, csak én nem tudom, hogy mondjam... én annak idején azt mondtam, hogy számomra egy másodrangú költő és úgy meggyőzőnek tűnt az az érv, amit ugye a Zoli mondja, hogy ezt ne mondd hangosan. Pusztán ennyit szerettem volna mondani. Számomra a Radnóti is egy másodrangú költő, de én azért nem vagyok, nem tartom magamat antiszemitának.

[02:22:19](#)

Beszélő 9: Most elnézést, én is ott voltam azon az esten, és én sem vagyok egy lelkesedő fajta egyébként, de ott engem is elkapott a lelkesedés, mert szerintem egyszerűen a tömeg felállása és a taps annak a lehetőségnek szól, hogy most eljőhetett ide valaki és mi ennek örülhetünk, amiért még nem volt lehetséges. És ebben a kontextusban azt mondani a Faludyra, hogy másodrangú költő, ami lehet, hogy igaz, szerintem ízetlenség volt.

[02:22:45](#)

Beszélő 8: Az, hogy ízetlenség ez engem nem zavar, mert én elvégre is, hogy Faludy költészetéről beszélgettem. Én beszéltem a Zolival, Zoli barátommal és nem arról, hogy...

[02:23:00](#)

Beszélő 10: Nem is azt szeretném, hogy a Faludy ide látogatása nem idevágó téma. Hanem hogy a tanár úrnak meglátása az, hogy a nyílt antiszemitizmus az egy szerintem jelen helyzetben valóban túldimenzionált, mint probléma, ugyanis egy nyíltan antiszemita emberrel vagy nézőponttal szemben egy logikusan és normálisan gondolkodó ember felállított(?) dolgot csinál az illetőből(?). Ezzel a problémával nem igen kell foglalkozni, inkább azzal, hogy a látens antiszemitizmus hogyan használható ki bizonyos embercsoportok ellen. Legyen az zsidó vagy akármilyen látens...

[02:23:46](#)

És ez nekem azért furcsa, mert a pont az [...] cikke adtam a kezébe az egyik szobatársamnak és az mondott róla valamit, és úgy kezdte a beszélgetést, hogy „te zsidó vagy?” És akkor én is így megálltam, hogy [...].

[02:24:05](#)

Vajda Mihály: Nem, miért nem?

[02:24:10](#)

Beszélő 10: [...].

[02:24:16](#)

Vajda Mihály: Szerintem ne menjünk el abba az irányba, hogy van vagy nincs antiszemitizmus.

[02:24:23](#)

Mert ezzel sajnos vagy hála istennek nem lehet vitatkozni. Mindannyian találkoztunk antiszemita jelenségekkel a választási kampány során is talán kiélezettebben, mint addig.

[02:24:39](#)

És azon kívül is, azt megelőzően is, és nyilván fogunk az eljövendőben is találkozni, de itt a dimenziói azért érdekesek és nem az, hogy van. Hiszen már csak öröklötten is van, és szerintem marad is.

[02:24:57](#)

Mindaddig, amíg a zsidóság tökéletesen nem asszimilálódik, márpedig ez nem valószínű, hogy egyhamar bekövetkezne. Addig, amíg a zsidó önmagát másnak tartja, addig lesz antiszemitizmus is.

[02:25:12](#)

És miért olyan nagy baj ez, mondtam. A baj az, egy olyan társadalomban élünk, ahol a másság bizonyos értelemben tiltva van.

[02:25:25](#)

Egy olyan társadalomban élünk, ahol a másfajta csak egyszerűen nem szeretjük. Ez a legdemokratikusabb társadalmak természetéhez nem is kell szeretni, miért kell? Azt kell szeretni, akit akarok, senki más. Akit tudok szeretni.

[02:25:39](#)

Egy csoportot is lehet nem szeretni. Csak ne vonjak le ebből semmiféle gyakorlati következtetést. Ugye én nem, de az a lényeg, hogy nem tudjuk eldönteni, hogy mekkora az antiszemitizmus, és teljesen egyetértek András azzal, hogy itt az a lényeges, hogy hát, hogy úgy mondjam, ez bizonyos értelemben ezek az emóciók válnak-e valamivé. Lesz-e ezeknek valóságos társadalmi jelentősége?

[02:26:07](#)

Ha valaki megkérdezi azon az alapon, hogy hogy Ön odaadta a kezébe az Eszterházy cikket, hogy zsidó vagy-e. Mi ezzel a baj, hát most te honnan nézed ezt a kérdést? Ezt így is fel lehet fogni és szerintem, hogy úgy mondjam, természetessé, hogy akkor válnak a dolgok, amikor nem tudom, hogy a másik miért kérdezte. Ja persze hát érdekli, hogy most ez zsidó szemszögből nézed-e vagy, vagy nem zsidó szemszögből. Most te az Eszterházy féle beállítódással azonosulsz, vagy azért tetszik neked, mert te magad is zsidó vagy, vagy esetleg nem tetszik neked, vagy mit tudom én, és akarom tudni, hogy te hol vagy ebben... el akarlak téged helyezni.

És ha ez természetesnek vesszük, a 40 év azért is szörnyű volt, mert ennek ez a dolgot többé nem lehet természetesnek venni. A holokauszt előtt, és meggyőződésem, hogy a holokauszt után is, ha ez a dolog fel lett volna dolgozva, nem bocsánatkérés formájában, hanem végig beszélés formájában, akkor a legtermészetesebb dolog egy másiktól megkérdezni, hogy te zsidó vagy-e, hát miért? Érdekel. Kész érdekel, hogy honnan jöttél, miért, ha már akitől megkérdeztem, hogy te egy tiszántúli protestáns vagy-e, eszébe jut-e bárkinek, hogy ebben a kérdésben bármi rossz van.

[02:27:20](#)

Azt hiszem nem. Semmi... mi... érdekel.

[02:27:25](#)

Beszélő 9: Volt olyan, amikor ezt se nagyon lehetett kérdezni.

[02:27:28](#)

Vajda Mihály: Jó, az egy másik kérdés, hogy volt egy ilyen történelmi periódus, de ez nem, hogy úgy mondjam, ilyen spontán népi emóciókat nem vált ki. Hát, és ugyanakkor mindenkit érdekelt. Tulajdonképpen fantasztikusan izgalmas története van ennek az országnak. Ebben az értelemben is ugye, hogy miből és hogyan tevődött össze ez az ország, borzalmasan izgalmas. Érdekel, hogy egy ilyen fajta így gondolom, hogy ez melyik kulturális milióból jön.

[02:27:55](#)

Attól én szerethetem is, meg nem is szerethetem, nem teszek ellene semmit.

[02:28:05](#)

Beszélő 11: Egész... csak arra asszociálnék, hogy [...] előítélet természeti(?) [...].

[02:28:14](#)

Úgy volt, hogy én nem szóltam már és ennek az volt, hogy figyelem az embereket, amikor erről a zsidó kérdésről van szó, egyáltalán furcsa izgalmat kelt, annak ellenére, hogy milliókat öltek meg. Hát, mosolyog rajta az ember tehát, miért ne? Hát milyen jó dolog az, ha valaki egy barát.

[02:28:32](#)

Ugye mert az volt, mindenki mosolygott, de miért?

[02:28:36](#)

Mert sírok én is annyira megmosolyogtam, mondjuk azért erről nem eredt szó.

[02:28:42](#)

Mindazonáltal annyi bizonyos, hogy nekem mindig csak az jut eszembe erről a problémáról, hogy vajon az emberek identitástudatának az ilyesfajta zavara az [...] minden szinten minden

társadalomban meg lehet ezt ítélni, hogy egy ilyen kulturális attitűdből is, ugyanakkor, abból az attitűdből is, ami sajnos ennek a gondolatáig [...]. Mellékes értelme került elő most tehát, ott is meg lehet kerülni. Meg lehet ítélni a dolgot, hogy ez az identitás zavar úgymond, egy kvázi egy vízió, hogy miért vezet el oda...

[02:29:25](#)

Hogy az emberek kitalálják ezeket az irracionális előítéleteket. Erről visszamegyünk itt is speciálisan a magyar végzések az tisztelsz [...] ember csak akkor mindig bejött, megnézi, ott olyan dolgok kerülnek elő egy misztikus elemek, amik ennek a racionalitását nem... egyszerűen kétségbe vonják. [...] Miért van az, hogy [...]

[02:29:55](#)

Pontosan így ezzel kapcsolatban ezek identitászavarok, ezek az emberek a kifelé mutató jelekkel az emberek közötti összeütközés lehet, és az ilyen irracionális [...].

[02:30:12](#)

És ez [...] eredmény, amiben tulajdonképpen ugyanerről van szó, csak éppen egy másik nézőpontból. Ugye, ugyanez a manipulatív elem kerül elő.

[02:30:27](#)

Csak éppen nem, nem annak a kérdése, amit a kérdés mi véget célozva, hanem nagyban [...] vizsgálva, hogy ezt felhasználják egyesek.

[02:30:40](#)

Felhasználják arra, hogy hatalomra kerüljenek, felhasználják arra, hogy ugyanazokkal a módszerekkel ugyanazt csinálják, mint amit előtte csináltak azok, vagy a párt szerint csináltak azok, amiket ők kijelentettek.

[02:30:55](#)

Nem tudom, eléggé [...] politikai [...] sajnos az utóbbi időben én kénytelen vagyok, és azt szeretném, hogy ezek is vele foglalkozunk (?). A politikai. [...]

[02:31:14](#)

És valahol a másokban ezek az emberek nevetését is, ami megmosolyogják ezt a lépést.

[02:31:26](#)

Vajda Mihály: Nos, hát én azt hiszem, hogy viszonylag egyszerű válaszolni arra a kérdésre, hogy az identitás zavar, miért vezet előítéletességhez. Hiszen bizonyos értelemben a saját identitásomat erősíti az, ha én a másikkal szemben ilyen módon is elhatárolom magam. A kérdés nem hiszem, hogy ez lenne, hogy „miért vezet az identitás zavar előítéletesség?” A kérdés inkább az, a zsidó kérdés vonatkozásában, és hát erre kerestük a választ egész este tulajdonképpen, hogy bizonyos típusú identitás zavar miért vezet pontosan egy meghatározott

csoporttal szembeni előítéletességhez. Hogy az identitászavar előítéletességhez vezet? Ez egy olyan általános valami, amire tényleg azt hiszem, hogy ez az egyszerű válasz és ez rendben van, mindenki van előítéletek.

[02:32:20](#)

Nyilván, hogy egy társadalom identitászavara felfokozza az előítéletességet. A kérdés csak az, hogy meghatározott szituációban ki ellen irányul ez az előítéletesség és milyen formában, nem?

[02:32:33](#)

Azt hiszem, hogy ez.

[02:32:41](#)

Na, jó nézze ez, ez maga, a maga politikaellenes, nem lényegtelen, mert azért ugye különböző társadalmi csoportok élnek egy társadalomban, és meg kell, hogy mondjam, hogy egyáltalán nem mindegy senkinek az, hogy most ahhoz a csoporthoz tartozik-e, amelyik éppen az előítélet tárgya, vagy nem tartozik ahhoz a csoporthoz. Tehát, hogy így mondjam egy elvont megismerésbeni kérdés szempontjából, hogy ilyenek vannak-e azt nem tudom, de ott talán tényleg mindegy. Föl lehet tenni ezt a kérdést is, de erre én viszonylag lehet, hogy nem tudja elfogadni a válaszomat, hogy nincs igazam, de én viszonylag egyszerű választ tudok adni. Egy személyes identitászavar is bizonyos értelemben mindig agresszióhoz vezet egy másikkal, egy kívülállóval szemben, mindig a másik rovására akarom megerősíteni a saját identitásomat. Egy társadalmi identitászavar, ha egyáltalán szabad ezeket a pszichológiai párhuzamokat alkalmazni, én azt érzem, hogy igenis szabad és úgy érzem, hogy mondjuk Bibó kitűnően alkalmazta mindig ezeket az individuál-pszichológiai párhuzamokat, hogy így mondjam, szociálpszichológiai jelenségekre, akkor egyszerűen erről van szó. Az irány azonban nem közömbös, mert tulajdonképpen hát viszont ez az, ami történelmivé teszi, azt az előítéletet, ha csak önmagában hát előítéletek mindig vannak, mindig lesznek, egy történelmet akarunk megérteni, akkor azt is látnunk kell, hogy pont miért abba az irányba megy?

[02:34:21](#)

Beszélő 12: Nekem lenne még egy meglátásom, szóval nekem az egész, ha visszamegyek az előadásra, de akkor az egész az előadásban felépített konstrukció egyetlen egy hibát, egyetlen egy bajom van. Egyetlen egy bajom van: az optimizmus. Tehát, ugyanis ebben a kérdésben ugyancsak következött azt hiszem, hogy állíthatjuk, hogy az eljövendő időben a modernizáció végbe is megy, egy remélhetőleg rövid időszakban. Lesznek olyan és nem is jelentéktelen számú társadalmi csoportok, amelyek hát, hogy úgy mondjam, nem közvetlenül vezető szerepet, hanem a modernizáció vinni, tehát leszakadnak egzisztenciálisan. Lehet, hogy ez rövid idővel, lehet, hogy hosszabb időre. Na, most...

[02:35:09](#)

Uh ugye arról van szó, hogy ugyan, amikor akik azt a modernizációt végbe fogják vinni, és akik nem a leszakadó rétegekhez, hanem éppen a modernizációban előjáró réteghez fognak tartozni, azok már nem lesznek zsidók. Na de, mindig lesznek olyanok tehát, hogy ez a politikáról beszélek, mindig lesznek olyanok, akik azoknak, akiknek nem lesz mit enni vagy kevés lesz mit enni, azt fogják mondani, hogy a zsidók csinálják a modernizációt. Nézd meg nekik van

mit enni, gazdagok, Mercedes kocsival járkálnak az utcán. Na, most ezeket az embereket, akik nem lesz mit enni, kicsit hosszadalmas lenne...

[02:35:49](#)

Hát, hogy mondjam szociológiai tanulmányokkal meggyőzni, hogy azok nem zsidó származásúak.

[02:35:53](#)

Na, most tehát ők hamarabb ki fognak menni kiérnek az utcára, minthogy kezükbe vegyenek egy olyan írást, ahol hát mondjuk, ezt be lehetne bizonyítani. Nem is kell bebizonyítani, ugyanis ezeknek a dolgoknak ugye ezt a Bibó talán ennek a zsidó tanulmánynak az egyik legértékesebb pontja, amikor arra világít rá, hogy ugye ezek a, ezek a politikai félelmek nem racionális természetűek és a másik oldalról is szeretném a kérdést megvilágítani.

[02:36:22](#)

Érzek én magam részéről egy olyat, hogy bizonyos, hangsúlyozom, még mindig politikáról beszélek. A zsidók körében, a zsidó politikusok körében előfordul, és tehát előfordul egy olyan dolog, hogy ezek minket meg fognak találni, tehát ezek újra minket fognak megtalálni és mi lehetünk az áldozatok, tehát egy ilyen. Na, most lehet, hogy ez, nem ez van mögötte, ezt csak feltételezem, mert senki nem mondja ugye, hanem tehát ezekből a túl élés reakciókból, amikor egy ilyen esetleges, hát hogy mondjam, bizonyos primitív, tehát nagyon primitív és az antiszemitizmus nagyon primitív megnyilvánulásai a plakátokon rajta más képének átrajzolása és a többi és a többi körül. Abszolút éles és kemény, talán az ország közeljövőjét befolyásoló politikai viták bontakoznak ki, tehát a hangsúlyt szeretném, hogy a félelmek vagy a... kétoldalúak mind a két oldalról érkeznek.

[02:37:24](#)

És azt hiszem, hogyha ennek az ügynek akár egyik, akár másik oldalról is egy, mondjuk, áldozata van. Nem gondolok itt akár semmi véres dologra, hanem egyetlen bármiféle szempontból áldozatnak tekinthető ember van, akkor itt már bizonyos értelemben az ember viszolyogni kezd. Egy értelmes ember, viszolyogni kezd ettől. És ha ebbe belegondol, hogy ennek a lehetősége fennáll, tehát én magam részéről nem tudok ilyen optimista lenni, ebben a kérdésben.

[02:37:58](#)

Vajda Mihály: Nézze, én nem hiszem, hogy érdemes azon vitatkozni, hogy legyünk-e optimisták vagy pessz... lelki alkat kérdése is több tekintetben és a jövőt hála istennek nem tudjuk megjósolni. Én nekem az az érzésem, hogy nem szükségképpen, hogy a modernizáció úgy menjen végbe, hogy bizonyos társadalmi csoportok reménytelenül leszakadjanak. És azt mondom ehhez, hogy ezt nem tekinteném egy megvalósult modernizációnak. Ez az, amit a harmadik világ alternatívának tekintek, amikor létrejön egy olyan felső réteg, aminek az életformája teljesen nyugati, viszont hatalmas társadalmi csoportok vannak, amelyek leszakadnak ebből a modern, amelyek nem tudják követni, amelyek végképp kívül kerülnek a társadalmi integráción, ezen az alapon ezt nem tartom egy megvalósult modernizációnak. A másik kérdésem az, mert a scénáriót, amit leírt ez a következőképpen néz ki, ugye?

[02:38:56](#)

Hogy van egy vezető rétege a társadalomban, amelyik jól megy, ez nem biztos távolról sem biztos, hogy zsidó, de mások azt fogják mondani a leszakadtaknak, hogy lám azok a zsidók, a zsidók miatt van mindez a rossz, kik ezek a másik?

[02:39:12](#)

Ez a kérdésem. Tudniillik a leszakadó csoportokban lehetséges egy nagyon éles antiszemitizmus, de ezek politikai artikulációval csak akkor tudnak válni, ha van egy olyan réteg, amelyik megfogalmazza ezeket a dolgokat. Önmagában leszakadt társadalmi csoportok semmilyen világban nem tudnak politikai mozgalmak forrásává lenni. Ahhoz kell egy olyan réteg, amelyik politikai aspirációi vannak, hatalmi aspirációs vannak, amelyiknek nem sikerül a modernizáció és valahol egy közép... Nem értem pontosan ezt a scénáriót sem.

[02:39:48](#)

Sem abban az értelemben, én optimista vagyok, én azt hiszem, hogy végbe tud menni itt egy olyan modernizáció, amelyik nem engedi leszakadni a társadalom lényeges elemeit. Most én kérem szépen, nem arról beszélek, hogy nem lesz 10 % alapján véve elfogadhatatlan szegénység. Ez valószínű lesz egy időszakra. Lehet, hogy ez nagyobb is lesz.

[02:40:08](#)

Hanem egy olyan lemaradásról és leszakadásról, amely olyan társadalmi csoportokat érintenek, akik jelenleg még integráltak a társadalomban. Most én nem akarok optimista lenni, mondjuk a cigányság rovására sem, de azok a jelen pillanat a cigányság, mint szegénység nem integrálódott ebbe a társadalomba. Azok egyhamar nem is fognak.

[02:40:32](#)

Ebben a tekintetben nem vagyok optimista, de ha létrejönnek olyan jelenleg a társadalomba integrálódott, a társadalom egy bizonyos helyét betöltő csoportok, amelyek most a modernizáció eredményeképpen szakadnak le, az egy tragikus valami, és ebből nagyon sok ideológiailag is borzalmas és politikailag borzalmas valami adódhat. De én nem, nem hiszem, hogy ezt következmények én csak ennyit mondtam azt, hogy mennyire fog sikerülni, hogy fog sikerülni, milyen gyorsan ezt.

[02:41:00](#)

Beszélő 12: Rosszul fejeztem ki magam. Tehát én nem egészen erről beszéltem, hanem ugye arról, hogy elmondok egy konkrét példát és rögtön talán érthetőbb lesz. Hogy ugye, amikor a közelmúltban, nem tudom ki és honnan, vittek mondjuk pár 100 embert a tévé elé, akik ott ugye elkezdtek orditozni, hogy kihozzuk a zsidókat. Na, most ez idáig rendben van, hogy ez nem egy artikulált politikai erő.

[02:41:28](#)

És azt se lehet tudni pontosan, hogy ki vitte őket oda.

[02:41:32](#)

Na de mi van tehát szóval, hogy áll hozzá az ember tehát személyesen, hogy áll hozzá ehhez a dologhoz? Vagy milyen folytatása lesz ennek a dolognak, ha ezek tényleg bemennek a tévébe? És mondjuk, kihoznak egy zsidót és ott, mit tudom én, nem kell, hogy megöljék, meg mit tudom én, meg megvernek ott egy-két embert. Csak ennyi és tehát ebben a pillanatban ez hogyan fog lecsapódni? Tehát hogyan csapódik le a zsidóságban és hogyan csapódik le azokban a körökben, politikai körökben, akiknek ez esetleg érdekük? Mert ugyanis nem arról van szó, hogy nem lehet artikulált, de nyilván a leszakadó réteg az, hát nem hoz létre önmaga olyan politikai csoportokat, amelyek hát számottevő erő, hanem ugye arról van szó, hogy akik kimaradnak a hatalomból, mert nem a választásokon győztes párt tagjai és nem vesznek részt a kormánykoalícióban. Azoknak ugye érdekük általában az, hogy a jelenlegi mit tudom én, politikai állapotról bebizonyítsák, hogy ez instabil, ez nem jó, erre az a legegyszerűbb módszer, hogy lemegyek azokhoz, akiknek nincs mit enni és háborognak emiatt, és azt mondom nekik, hogy nézd meg. Na, most szóval én azt gondolom, hogy mondjuk hát nem tényleg most már nem akartam.

[02:43:02](#)

Vajda Mihály: Én nekem csak az az érzésem, hogy nem ilyen, nem ilyen primitív és elmaradott ez a társadalom, amilyen még volt egy néhány évtizeddel ezelőtt. Szerintem nem hagyja magát ilyen módon, nem is jut senkinek sem eszébe kis jelentéktelen csoportok, akiknek eszükbe jut olyan módon hatalomra törni, hogy most az antiszemitizmust használják ki eszközt. Nem, nem láttam még a választási kampány során se, nem láttam, hogy ez lett volna a jellemző, hogy hogy jó. Most nekem nem tetszett a Csókának(?) az a bizonyos Vasárnapi levélben az a megjegyzése, amelyik hát most, amelyikről azt állítja, ő maga nem antiszemita, az nem hiszem el neki, de milyen alapon nem hiszem el neki, minthogy tudom, hogy antiszemita.

[02:43:52](#)

De nem érdekes, nem érdekes, nem... ebben a társadalomban, mint minden társadalomban létezik. Minden modern társadalomban létezik antiszemitizmus az önmagában nem veszedelmet, hogy beviszi a tévébe és kihoznak egy zsidót. Hát ez attól függ, hogy hogy ez lehet, de ott már totális anarchiának kell lenni, hogy ezt megtehessék. Miért gondolja azt, hogy ez lesz?

[02:44:17](#)

Beszélő 12: Szóval az végül is..., szóval ez a..., tehát az, arra próbáltam világítani, ezzel nem egy kialakult társa, tehát ez nem egy kialakult társadalom, itt nincsenek intézmények. Itt, hogy mondjam, szóval a Budapesti rendőrfőkapitány meggondolta, ugye, mint tudjuk, meggondolta elég sokszor mi oda rendőröket küldött ki, nem tudja, hogy miért, vagy hát nem tudom, hogy nem tudta éppen, hogy mi.

[02:44:39](#)

Vajda Mihály: Igen, ez egy átmeneti állapot volt. A rendőrfőkapitány még egy kommunista kormánynak volt alárendelve, hát most.

[02:44:46](#)

Beszélő 12: Ezt én értem tehát, itt most rendben van, hogy itt lehet, hogy jó lesz a dolog és akkor nyilván, hogy egyetlen tehát mondja, arra akartam rávilágítani, hogy egy atrocitás az hogyan csapódik le. Tehát egy jelentéktelen atrocitás. Az hogyan csapódik le?

[02:45:10](#)

Beszélő 4: Elnézést kérek, én csak egy adalékot szeretnék, tulajdonképpen valami független beszélgetést kell kialakítani. Én most kifejezetten ebben az abszolút instabil állapotban...

[02:45:29](#)

A sajtónak óriási hatalmat tulajdonítanak a tömegkommunikációban, és úgy érzem, hogy például a választási [...].

[02:45:47](#)

A valóságos hatalom megszerzésének talán az érdeklődés(?). Lehet, hogy ez még politikai manőver elfogadható, de hogy is mondjam, szóval nem tett feltétlen jó szolgálatot, ahogy a Csonkának(?) a dolgai sem tettek jó szolgálatot az egyik oldala, de azt hiszem, hogy el kell ismerni, hogy a sajtóval, mert ugye talán nem, követek el bűnt, hogy azt mondom, hogy nyilván túl lett prezentálva bizonyos körökben a zsidóság. Szóval...

[02:46:13](#)

Talán nagyobb taktikai érzéssel és toleranciával kellett volna bizonyos dolgokban arra reagálni és pontosan ilyen szituációban a sajtó hallatlan sokat tett...

[02:46:25](#)

Amikor nincs stabil rendőrkapitány, ahol nincs stabil rektor, amikor nincs Budapestnek illetékes [...] olyan stabil, de [...] újságíró, fantasztikus nagyhatalom egy stabil [...] tévé riportot.

[02:46:48](#)

[...] tehát oda vissza, tehát az az érzésem, hogy tényleg beszélni kellene erről és őszintén és tisztességgel és [...] nélkül is kimondva azt, hogy tehát én ezt érzem, öregem te, hogy látod ezt a kérdést, és hogy jól látom vagy rosszul látom, vagy győzzük meg egymást. Legalább mi, hogy is mondjam, énekeljünk egy zsoltárból annak érdekében, hogy valóban ne legyen zsidókérdés.

[02:47:18](#)

Vajda Mihály: Köszönöm. Nem, szóval...

[02:47:23](#)

Nem hiszem, hogy akár az egyik oldalon akár a másik... Egy választási kampány az így néz ki.

[02:47:30](#)

Ott még zsidóznak is, meg van zsidó túlérzékenység is. Semmi szörnyűség nem történt ezen a választási kampány során, csak kicsit szokatlan volt nekünk, hiszen 40 éven át nem volt módunkban. Tehát az én generációm az utolsó, amely még emlékszik egy választási kampányra, de én sem olyan nagyon már, hogy tudjam, hogy abban mennyi volt a piszkoskodás és mennyi nem, de azt tudom, hogy átéltem választási kampányt. Németországban már ott is, nincs [...] összehordanak egymással. Lehet, hogy éppen nem zsidóznak, ezt Németországban kérem, nem lehet.

[...]

[02:48:10](#)

[...] Nem tartom olyan borzasztónak és főleg azok után nem, hogy hát végül is nagy társadalmi békében oldódott fel az egész.

[02:48:25](#)

Úgyhogy én nem látom olyan éretlennek ezt a társadalmat, mint ahogy egyesek látják. Én egyetértek veled azzal, hogy hogy itt hát a Csurka féle jelenség sem éppen esztétikus, de a zsidó túlérzékenység is csak rosszra vezet. Én azért szerveztem meg Debrecenben azt az Úton ankétot, mert láttam, hogy egy ilyen ártatlan marhaság, amit egy kicsit meggondolatlanul csináltak, talán ügyetlenül, hogy ez meg milyen borzalmas dolgokat tud felkavarni, de hát egyről azért ne feledkezzünk meg.

[02:49:05](#)

Még mindig élnek ebben az országban olyan zsidó generációk, amelyek átérték azért a holokausztot és átérték azt a logikát is, én átéltem a holokausztot, de nem éltem át azt a logikát, mert, hogy hát kérem szépen mindenki azt mondta, hogy na és hát miért ne, hát hadd beszéljen [...] jelentősége van annak, és aztán látta a végeredményt. Ezeket akármilyen túl érzékenynek nevezzük, megértem, amikor őrjöngve reagálnak az első antiszemita megjegyzésre.

[02:49:42](#)

Hogy ez még ma mindig így van, ez annak a 40 évnek a bűne, amelyben nem lehetett feldolgozni a holokausztot.

[02:49:52](#)

És ezért hiszem azt, hogy inkább most kimondani mindent, végiggondolni, elmondani egymásról és megtanulni megérteni egymást. Tehát debreceni ankéton egy teológusok, református akadémiáról mondotta, hogy hát tulajdonképpen azt kéne megismerni, leülni egymással, hogy tudunk-e egymással dolgozni.

[02:50:20](#)

Igen, ez az egyik része a dolognak, bár előítélet rendszereken ez nem segít. Hát az igen, az egy nagyon rendes zsidó vagy az egy nagyon rendes gólya, azzal lehet együtt dolgozni, nem olyan, mint a többi.

[02:50:32](#)

Nos, ilyenek az előítélet rendszerek.

[02:50:38](#)

De egyben biztos vagyok, hogy...

[02:50:41](#)

Az, hogy 40 évig nem lehetett róla beszélni, ez most egy ilyen egy hát, olyan misztikus ködöt teremt a dolog körül, és amikor egy az első öreg zsidó meghallotta, hogy ki lehet mondani a szót, hogy zsidó nem, még azt se kell mondani, hogy büdös akkor megijedt te jó isten mi történik. Azt nem vette észre, mert Magyarországon élt és nem látott túl a saját háza táján, hogy a kommunista rendszer is antiszemita volt.

[02:51:13](#)

Magyar nem volt az.

[02:51:16](#)

De hogy mi történt Oroszországban, mi történt Lengyelországban, mi történt Romániában is, tekintettel kellett [...].

[02:51:26](#)

És hát úgy zsidó hoztak, hogy még a zsidó szót sem mondták ki, csak a cionistát.

[02:51:32](#)

De hát én azt hiszem, hogy, hogy, hogy nem, nem kell túlzottan, szóval meg most le kell ülni, beszélgetni kell ezerszer és minden, de azt kell, hogy mondjam, hogy nincs olyan rettenetes rossz véleményem erről a magyar társadalomról.

[02:51:51](#)

Itt nagyon pozitív tendenciák is vannak.

[02:51:56](#)

És végeredményben egy kicsit úgy érzem, hogy a gazdasági megoldás megtalálásának a kérdése az egész, hogy politikailag ez a társadalom valami csoda folytán képes volt megteremteni

önmagát, mint politikai társadalmat. Ha gazdaságilag is megy, akkor nem lesz ez semmivel rosszabb.

[02:52:25](#)

Közepesen fejlett európai országok, mit tudom én Görögország vagy hasonló. És akkor nem hiszem azt sem, hogy ez a rossz Közép-Európai tradíció, amelyik az antiszemitizmusból zsidó kérdést teremt, az megújulna.

[02:52:47](#)

Ennyiben vagyok optimista.

[02:52:52](#)

Erdélyi Ágnes: Azt hiszem, hogy ez befejezésnek nagyon szép.

[02:52:55](#)

Nagyon köszönöm az előadást és a beszélgetést és azt mondom, hogy tényleg a legnagyobb [...]